

Departementene

Strategi

Strategi mot arbeidslivskriminalitet

Revidert 8. februar 2021

Forord

Arbeidslivskriminalitet er en betydelig utfordring for arbeidstakere, virksomheter og samfunnet. Regjeringen har etter dialog med partene i arbeidslivet utarbeidet strategien mot arbeidslivskriminalitet. Som et særlig viktig tiltak er det etablert et omfattende samarbeid mellom en rekke offentlige myndigheter for å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminaliteten.

Regjeringen la frem en egen strategi mot arbeidslivskriminalitet i 2015. Strategien ble revidert og oppdatert i 2017, 2019 og på nytt i 2021. Arbeidet med strategien gjennomføres i dialog med hovedorganisasjonene i arbeidslivet.

Gjennom regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet er det gjennomført en rekke tiltak, herunder endringer i regelverk, tiltak for økt kontrollinnsats og tiltak for å sikre best mulig samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter. I denne reviderte strategien er tiltakene blitt videreutviklet og enkelte nye er lagt til.

Regjeringen vil bekjempe arbeidslivskriminalitet med målrettede tiltak, økt kontrollinnsats, redusert marked for de kriminelle og samarbeid mellom myndigheter og arbeidslivets parter.

Erna Solberg
statsminister

Jan Tore Sanner
finansminister

Guri Melby
kunnskaps- og integreringsminister

Torbjørn Røe Isaksen
arbeids- og sosialminister

Olaug Bollestad
landbruks- og matminister

Kjell Ingolf Ropstad
barne- og familieminister

Iselin Nybø
næringsminister

Monica Mæland
justis- og beredskapsminister

Odd Emil Ingebrigtsen
fiskeri- og sjømatminister

Nikolai Astrup
kommunal- og moderniseringsminister

Knut Arild Hareide
samferdselsminister

Ine Eriksen Søreide
utenriksminister

Innhold

Forord	1
1 Innledning	3
1.1 Strategi mot arbeidslivskriminalitet 2021	3
1.2 Hovedområder i strategien	4
2 Utfordringene	6
2.1 Hva er arbeidslivskriminalitet?.....	6
2.2 Ulike former for arbeidslivskriminalitet	7
2.3 Forholdet til sosial dumping	7
2.4 Forholdet til menneskehandel	8
2.5 Forholdet til økonomisk kriminalitet	8
2.6 Hvilket omfang har arbeidslivskriminaliteten?.....	8
2.7 Hvordan utvikler arbeidslivskriminaliteten seg?	9
2.8 Koronasituasjonen og utviklingen av arbeidslivskriminaliteten	11
2.9 Tall fra etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet	13
3 Gjennomførte tiltak	15
4 Revidert strategi mot arbeidslivskriminalitet	16
Tiltaksoversikt	16
Samarbeid med partene i arbeidslivet	18
Gjøre markedet mindre for kriminelle aktører	24
Informasjon og kunnskap	32
Effektivt kontrollsamarbeid	36
Sanksjoner og oppfølging	39
Bedre registerordninger og identitetsforvaltning.....	43
Internasjonalt samarbeid.....	45

1 Innledning

1.1 Strategi mot arbeidslivskriminalitet 2021

Selv om norsk arbeidsliv som helhet er preget av ordnede forhold og gode vilkår for arbeidstakere, er arbeidslivskriminalitet fortsatt et stort problem i deler av arbeidslivet. Arbeidslivskriminaliteten har alvorlige konsekvenser for berørte arbeidstakere, virksomheter og samfunnet for øvrig. Den kan føre til redusert verdiskaping og svekke grunnlaget for velferden. For å opprettholde tilliten i norsk arbeidsliv er det av stor betydning at lover og regler følges og at kriminelle aktører får redusert sitt handlingsrom.

Regjeringens strategi bidrar til oppfølging og gjennomføring av FNs bærekraftsmål nummer 8 om å fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle. Et av delmålene handler om å beskytte arbeidstakerrettigheter og om å fremme et trygt og sikkert arbeidsmiljø for alle arbeidstakere, inkludert arbeidsinnvandrere og særlig kvinnelige arbeidsinnvandrere, i tillegg til arbeidstakere i vanskelige arbeidsforhold.

Som oppfølging av regjeringens strategi er det satt i gang en rekke tiltak for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Etatene erfarer imidlertid at de kriminelle aktørene er blitt mer tilpasningsdyktige for å unngå å bli oppdaget, og i økende grad kamouflerer sin virksomhet bak en lovlydig fasade. Det innebærer at det er blitt mer krevende å bekjempe kriminelle aktører. Kriminelle utnytter mulighetsrommet som ligger i skatte- og avgiftssystemet og ulike støtteordninger, som koronapandemiens kompensasjonsordninger, til å skaffe seg urettmessige økonomiske fordeler. Sårbare arbeidstakere i underlegne posisjoner kan oppleve å bli utnyttet av aktører som er ute etter profitt, for eksempel ved lønnsstyveri der arbeidsgiver eller oppdragsgiver underbetaler dem, eller krever tilbakebetaling av lønn.

Regjeringen ønsker å styrke innsatsen mot arbeidslivskriminaliteten. Dette krever tiltak for å begrense markedet for kriminelle, og mulighetene de har til å profitere på arbeidslivskriminalitet. Det krever også et effektivt kontrollsamarbeid og bruk av sanksjoner og oppfølging som kan sette en stopper for virksomheten til de kriminelle aktørene. Jo mer sannsynligheten øker for å bli oppdaget og straffet, jo mindre attraktiv vil den kriminelle virksomheten være.

I den reviderte strategien er det lagt vekt på å styrke samspillet mellom forebyggende innsats og bekjempelse av kriminaliteten. Myndighetssamarbeidet som er utviklet på grunnlag av strategien er særlig viktig for å oppnå dette. Regjeringen vil samtidig legge vekt på tiltak som kan bidra til å gjøre markedet mindre for de kriminelle aktørene. Det skal bli enklere for offentlige innkjøpere, private virksomheter og forbrukere å finne fram til seriøse tilbydere. I tillegg er kunnskap og informasjon fortsatt viktige områder i strategien.

Tiltakene i den reviderte strategien er oppdatert, enkelte nye områder lagt til og tiltak som allerede er gjennomført er tatt ut. Tiltak som omtales i strategien gjennomføres innenfor fastsatte budsjettammer.

1.2 Hovedområder i strategien

Samarbeid med partene i arbeidslivet

Det er nødvendig med et bredt og vedvarende samarbeid i arbeidslivet for å bekjempe kriminalitet og useriøse arbeidsforhold. Regjeringen setter temaet på dagsorden både i egne toppmøter om arbeidslivskriminalitet og i Kontaktutvalget. Regjeringen vil følge opp tiltakene i strategien i samarbeid med partene i arbeidslivet. Myndighetene og partene i arbeidslivet arbeider sammen på en rekke arenaer for å mobilisere til felles innsats i utsatte næringer. Organisasjonene i arbeidslivet har også en viktig rolle som pådriver i arbeidet mot arbeidslivskriminalitet både overfor egne medlemmer og myndighetene.

Gjøre markedet mindre for kriminelle aktører

Regjeringen ønsker å redusere markedet for de kriminelle aktørene og gjøre det vanskeligere for dem å hente ut økonomiske fordeler ved å utnytte markedet og aktører i arbeidslivet. Det må bli lettere for både offentlige og private innkjøpere å finne fram til de seriøse aktørene og vanskeligere for de useriøse aktørene å tilby sine tjenester. Dette skal blant annet skje gjennom å gjøre informasjon om hvem som er seriøse leverandører bedre tilgjengelig for flere målgrupper, og med opplysninger fra flere ulike kilder, noe som også støtter opp under andre digitaliseringstiltak for å redusere handlingsrommet for kriminelle aktører. Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet har utarbeidet en felles strategi for å styrke den tverretatlige forebyggende innsatsen mot arbeidslivskriminalitet.

Økt kompetanse og profesjonalisering hos de offentlige oppdragsgiverne er nødvendig for å kunne forhindre arbeidslivskriminalitet. Derfor er det behov for informasjon og veiledning. Regjeringen ønsker at den offentlige innkjøpsmakten i enda større grad benyttes til å utestenge kriminelle aktører fra offentlige kontrakter. Regjeringen vil ta initiativ til dialog med næringslivsorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner, offentlige oppdragsgivere og andre relevante aktører for å vurdere behovet og eventuelt mulighetene for felles generelle anbefalinger om seriøsitetsskrav innenfor offentlige anskaffelser.

Informasjon og kunnskap

Mållrettet informasjon gjør det enklere for utenlandske arbeidstakere og virksomheter å kjenne sine rettigheter og plikter og ivareta disse. Arbeidstakere må vite hva de kan kreve av sin arbeidsgiver, og hvilke rettigheter de har til bistand og beskyttelse dersom de utsettes for menneskehandel eller andre straffbare forhold. Dette er viktig for å forebygge arbeidslivskriminalitet og useriøse arbeidsforhold.

Kunnskap om omfang, årsaker, konsekvenser og utvikling av arbeidslivskriminalitet er nødvendig for å kunne forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet effektivt. Med et godt grunnlag for å vurdere effekten av tiltakene som gjennomføres, vil mulighetene for å lære, korrigere og styre innsatsen mot arbeidslivskriminalitet bli bedre.

Effektivt kontroll samarbeid

Arbeidslivskriminaliteten er sammensatt og må bekjempes gjennom felles innsats fra flere offentlige myndigheter. Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet har etablert et omfattende og systematisk samarbeid på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Det er etablert sju a-krimsentre hvor etatene er samlokalisert. I 2021 vil samarbeidet med Tolletaten bli forsterket for å styrke koordinering av innsatsen.

Også andre steder i landet er det etablert samarbeid mellom etatene uten at de er fast samlokalisert. I tillegg er det samarbeid med en rekke andre myndigheter som har sanksjoner og virkemidler i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet.

Det skal bli enklere for etatene å dele informasjon med hverandre for å kunne bekjempe arbeidslivskriminaliteten på en effektiv måte.

Sanksjoner og oppfølging

Offentlige myndigheter må benytte sine samlede sanksjonsmuligheter for å bekjempe arbeidslivskriminalitet effektivt. De kriminelle aktørene skal oppleve det som vanskeligere å utnytte sårbar arbeidskraft og å få tilgang til markedet. Det skal bli lettere å bli oppdaget. Regjeringen vil foreslå å øke strafferammene for kriminalitet rettet mot arbeidstakere og en ny straffebestemmelse mot lønnsstyveri. Inndragning av utbytte fra straffbare handlinger er et sentralt virkemiddel ved bekjempelse av arbeidslivskriminalitet. Regjeringen ønsker å tilrettelegge for at inndragning skal benyttes i større grad enn i dag. Innsatsen mot konkurskriminalitet vil bli styrket gjennom flere nye tiltak.

Bedre registerordninger og identitetsforvaltning

Etatene som samarbeider om å bekjempe arbeidslivskriminalitet erfarer at de kriminelle aktørene og nettverkene er godt organisert. De melder om profesjonelle aktører som benytter seg av ulike og kreative metoder i strid med gjeldende regelverk for å sikre seg innpass i markedet og økonomisk vinning. Bruk av falsk og uriktig identitet muliggjør blant annet bruk av fiktive arbeidskontrakter og arbeidsforhold og annen økonomisk kriminalitet. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å bekjempe misbruk av identiteter og fremme sikker fysisk og digital identitet. Registreringen av utenlandske tjenesteytere som utfører arbeidsoppgaver i Norge skal forbedres.

Internasjonalt samarbeid

Kriminalitet og useriøse arbeidsforhold er grenseoverskridende utfordringer. Norske myndigheter tar del i en rekke internasjonale samarbeidstiltak. I et initiativ overfor EU-kommisjonen har Regjeringen foreslått å styrke det europeiske samarbeidet mot arbeidslivskriminalitet. Styrket samarbeid med tilsyns- og kontrollmyndigheter i andre land er viktig for å oppnå resultater. I henhold til Regjeringens europastrategi kan EØS-midlene bidra til et slikt arbeid i de land som mottar slike midler.

2 Utfordringene

2.1 Hva er arbeidslivskriminalitet?

Definisjon av arbeidslivskriminalitet:

Arbeidslivskriminalitet innebærer handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.

Arbeidslivskriminalitet innebærer ulike former for profittmotivert kriminalitet i arbeidslivet som går på bekostning av ansattes arbeidsvilkår og rettigheter, skattefundamentet og velferdssystemet. Det favner en rekke typer lovbrudd og aktører. Kriminelle aktører som utnytter skatte- og trygdeordninger til egen fordel, bidrar til å undergrave tilliten til norske myndigheter og velferdssystemet.

Arbeidslivskriminalitet særpreges ved at skatte-, avgifts- og velferdssystemet utnyttes og misbrukes til å finansiere bruk av uregistrert og ofte ulovlig arbeid. Sårbare arbeidstakere utnyttes for å oppnå økonomisk vinning, for eksempel ved underbetaling av lønn og brudd på regler for å sikre arbeidstakere vern.

Et karakteristisk trekk ved arbeidslivskriminalitet er innslaget av multikriminalitet.

Arbeidslivskriminalitet kjennetegnes ved ett eller flere av følgende elementer:

- Skatte- og avgiftskriminalitet – overtredelse av skatteloven, skatteforvaltningsloven, skattebetalingsloven og merverdiavgiftsloven
- Trygdesvindler – mottak av trygd samtidig som det arbeides svart, eller mottak av trygd med grunnlag i et fiktivt arbeidsforhold
- Grove regnskaps- og bokføringsovertredelser – uriktige og mangelfulle regnskap og bruk av fiktiv/uriktig dokumentasjon
- Grove brudd på arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven
- Utnytting av arbeidskraft i strid med lov og avtale
- Svindel med arbeidsmarkedstiltak
- Korrupsjon
- Utroskap – ulovlig tapping av selskaper
- Konkurskriminalitet
- Hvitvasking
- Valutasmugling
- Ulovlig grensekryssende vareførsel
- Menneskehandel og tvangsarbeid
- Grove bedragerier – bestillingsbedragerier, fakturasvindler, bedragerier mot finansnæringen
- Uriktige eller falske opplysninger og dokumentasjon til offentlig myndighet – herunder bruk av falsk identitet og registrering av uriktig informasjon i offentlige registre
- Overtredelse av utlendingsloven – bruk av ulovlig arbeidskraft

2.2 Ulike former for arbeidslivskriminalitet

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) har som oppdrag å utarbeide situasjons- og trendanalyser av økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet. Senteret har blant annet utarbeidet situasjonsbeskrivelser om utviklingen av arbeidslivskriminalitet i Norge i 2017 og i 2020. Ifølge deres beskrivelser er *utnyttelse av utenlandske arbeidstakere* og *unndragelse av skatt og avgift* de to vanligste formene for arbeidslivskriminalitet. Andre karakteristiske former for lovbrudd er bedragerier rettet mot privat og det offentlige, bruk av fiktiv og falsk dokumentasjon, konkurskriminalitet og unndragelse av arbeidsgiveransvar. Det kan også forekomme grov utnyttning, tvangsarbeid og menneskehandel.

I tiden etter 2017 har politi- og kontrolletatenes bekjempelse blitt rettet mot aktører, mer enn bransjer. Flere av trusselaktørene inngår i nettverk som også er involvert i annen kriminalitet, blant annet omsetning av narkotika. Mange er anmeldt for trusler og vold. Trusselaktørene utnytter ofte utenlandske arbeidstakere, i enkelte tilfeller på en grov måte.

De kriminelle aktørene opererer i flere bransjer og flytter gjerne virksomhet mellom bransjer. Omfanget ser fortsatt ut til å være høyest i byggenæringen, men etatene avdekker også mange lovbrudd i tjenestevirksomhet tilknyttet eiendomsdrift, bilvask og verksted, renhold, frisør/skjønnhetspleie, servering mv. Godstransport på vei trekkes også fram som en arena hvor kriminelle aktører opererer. Identifiserte trusselaktører leverer varer og tjenester både til offentlige og private virksomheter.

Hvem er de kriminelle i arbeidslivet?

NTAES utarbeidet i 2018 en rapport om kriminelle i arbeidslivet på bakgrunn av registreringer i Straffesaksregisteret. Deres analyse viser at en relativt liten gruppe personer kan knyttes til et stort omfang av straffbare forhold. Dette gjelder særlig anmeldelser knyttet til vinningskriminalitet og økonomiske forhold, men også anmeldelser av forfalskninger og brudd på vegtrafikklovgivningen. Denne gruppen var også overrepresentert når det gjelder brudd på arbeidsmiljøforhold, men her er det få registrerte anmeldelser. I rapporten vises det også til at disse gjengangerne i mange tilfeller er innblandet i konkurser. NTAES viser til at en vanlig framgangsmåte er å benytte stråmenn som opptre utad som ansvarlig for virksomheten, blant annet ved start av ny virksomhet etter konkurs eller på annen måte etablerer en lovlig «fasade».

Kilde: Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (2018) *Kriminelle i arbeidslivet*.

2.3 Forholdet til sosial dumping

Arbeidslivskriminalitet handler om straffbare forhold, mens sosial dumping ikke nødvendigvis gjør det. Det vil i mange sammenhenger likevel være sammenfall mellom sosial dumping/useriøse arbeidsforhold og brudd på ulike lover som regulerer arbeidslivet, og mange av tiltakene vil være sammenfallende. Men noen ulikheter vil det også være. Innsatsen mot sosial dumping favner stort sett videre enn tiltakene mot arbeidslivskriminalitet vil gjøre. Samtidig kan det være eksempler på kriminalitet i arbeidslivet som ikke går ut over arbeidstakerne. Sosial dumping og arbeidslivskriminalitet er derfor delvis overlappende.

Kriminalitet og useriøse forhold undergraver de verdiene som er grunnlaget for partsamarbeidet i norsk arbeidsliv. Flere offentlige utvalg som har vurdert utfordringer for lønnsdannelsen har pekt på behovet for ordninger for å motvirke sosial dumping og lavlønnskonkurranse. Et sentralt tiltak er allmenngjøring av bestemmelser i tariffavtaler. Allmenngjøring besluttes av Tariffnemnda og gjelder for tiden i ni ulike næringer.

2.4 Forholdet til menneskehandel

Menneskehandel i form av tvangsarbeid er en alvorlig form for arbeidslivskriminalitet. Indikatorer på tvangsarbeid kan være at arbeiderne lever under uverdige forhold og mangler kontroll over egen arbeids- og livssituasjon. Det kan være tale om maktbruk, avhengighetsforhold og press, som den enkelte føler seg tvunget til å akseptere for å unngå at arbeidsgiveren varsler myndighetene om ulovlig opphold eller andre forhold som kan få negative konsekvenser for vedkommende.

2.5 Forholdet til økonomisk kriminalitet

Arbeidslivskriminalitet henger sammen med økonomisk kriminalitet. Ifølge Økokrims trusselfvurdering fra 2020 infiltrerer organiserte kriminelle i økende grad det legale næringslivet for å maksimere økonomisk profitt. Økokrim mener dette bidrar til at skillene mellom organisert kriminalitet, økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet viskes ut. Økonomisk kriminalitet defineres gjerne som «profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig». Hvitvasking, bedrageri, konkursskriminalitet, skatte-, avgifts- og tollunndragelser, regnskapskriminalitet og verdipapirkriminalitet faller inn under denne definisjonen. Strategien mot arbeidslivskriminalitet utgjør en viktig del av regjeringens samlede tiltak mot økonomisk kriminalitet.

2.6 Hvilket omfang har arbeidslivskriminaliteten?

Det er krevende å fastslå hvor omfattende arbeidslivskriminaliteten er. På oppdrag fra Skatteetaten beregnet Samfunnsøkonomisk analyse omfanget av verdiskaping som skjules for omverdenen gjennom kriminell aktivitet. De kom frem til spenn på mellom 28 og 108 milliarder kroner i 2015. 28 milliarder kroner tilsvarte 1,2 prosent av Fastlands-BNP.¹ Skatteetaten har anslått at arbeidsintensive bransjer, spesielt byggenæringen, har størst utfordringer med arbeidslivskriminalitet. Dette er basert på informasjon fra Skatteetatens egne kontroller og en serie spørreundersøkelser rettet mot virksomheter og forbrukere.

¹ Samfunnsøkonomisk analyse (2017) *Analyse av former, omfang og utvikling av arbeidslivskriminalitet*. Rapport 69-2017.

2.7 Hvordan utvikler arbeidslivskriminaliteten seg?

Arbeidslivskriminaliteten har utviklet seg i retning av å bli mer systematisk og organisert. Det viser analyser framlagt av etatene. Virksomheten er i økende grad blitt kamuflert bak en lovlydig fasade. Dette gjør det mer krevende å avdekke arbeidslivskriminalitet. Det vil være usikkerhet knyttet til vurderinger av omfang og utvikling.

I etatenes felles årsrapport fra 2019 er det vurdert at det store bildet er at omfanget av arbeidslivskriminalitet ikke har økt de siste årene. Etatene mener det tvert imot er indikasjoner på at omfanget kan være noe redusert.² Etatene la vekt på at omfanget av kriminelle aktører i arbeidslivet virker stabilt, og at etterspørselen etter svart arbeid viser en fallende utvikling. Undersøkelser gjennomført av Skatteetaten i 2020 viser at det er færre forbrukere som svarer at de kjøper svart arbeid. Svar fra virksomheter kan imidlertid tyde på at arbeidslivskriminalitet fortsatt oppleves som en utfordring (jf. boks).

I sin situasjonsbeskrivelse fra 2020 skriver NTAES:

«Utstrakt kontrollvirksomhet mot trusselaktørene viser at oppdagelsesrisikoen er forholdsvis høy, men dersom de anmeldes får det sjelden strafferettslige konsekvenser. Sannsynligheten er stor for at det fremdeles lønner seg med kriminalitet.»

Samlet sett tyder etatenes vurderinger, og virksomhetenes svar i spørreundersøkelser, på at arbeidslivskriminalitet fortsatt oppleves som en betydelig utfordring i deler av arbeidslivet og at denne ikke er blitt noe mindre de siste par årene.

² Felles årsrapport om innsats mot arbeidslivskriminalitet 2019. Fra Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet.

Kartlegging av utviklingstrekk – arbeidslivskriminalitet og skatteunndragelser

Kartlegging av holdninger til skatteunndragelser kan gi indikasjon på utviklingen i arbeidslivskriminaliteten. Skatteetaten gjennomfører årlige spørreundersøkelser blant næringer og virksomheter, mens Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ) gjennomfører undersøkelser blant forbrukere annet hvert år:

- SERO (Skatteetatens undersøkelse om etterlevelse, rapportering og oppdagelsesrisiko)
- Undersøkelse mot bygg- og anleggsnæringen «Proffmarkedet» (BA-proff)
- SMSØ sin undersøkelse om svart arbeid i privatmarkedet

SERO-undersøkelsen fra 2020 viser at næringslivet opplever arbeidslivskriminalitet som ganske vanlig eller svært vanlig innen flere næringer. Innen bygg-, anlegg- og malingsbransjene mener over 50 prosent at det er vanlig med arbeidslivskriminalitet. I transport- og bilreparasjon svarer 40 prosent at arbeidslivskriminalitet er vanlig, tett fulgt av rengjøring- og serveringsbransjen, der over en tredjedel mener det er vanlig. I næringslivet som helhet er det 25 prosent som mener det er vanlig.

41 prosent av bedriftene som opererer i privatmarkedet svarer at de opplever konkurranse fra virksomheter som driver svart. Tilsvarende andel blant virksomheter i det profesjonelle markedet er 21 prosent.

I SERO-undersøkelsen stilles det blant annet spørsmål til næringsdrivende om hvor stor sannsynlighet det er for at skattemyndighetene oppdager skatte- og avgiftsunndragelser i deres bransje. 72 prosent oppga at det var stor sannsynlighet for å bli oppdaget (62 prosent i 2016).

Svar fra virksomheter i bygg- og anleggsnæringen (BA-proff) vinteren 2020 tyder på at arbeidslivskriminalitet fortsatt oppleves som en stor utfordring:

- 32 prosent av virksomhetene svarte at arbeidsmarkeds-kriminalitet er vanlig i egen bransje (37 prosent i 2015).
- 33 prosent svarte at HMS-relaterte regelbrudd er vanlig i egen bransje (33 prosent i 2015).
- 19 prosent svarte at de synes offentlige kontrolltater fører effektiv kontroll for å avdekke arbeidslivskriminalitet. (16 prosent i 2015).
- 15 prosent svarte at regelbrudd for bruk av arbeidere uten lovlig oppholds- eller arbeidstillatelse er vanlig. (21 prosent i 2015).

I SMSØs undersøkelse blant forbrukere har andelen som svarer at de har kjøpt svart arbeid de siste to årene sunket fra 23 prosent i 2009 til 8 prosent i 2020. I en noe mindre omfattende undersøkelse, "Kjøpe hvitt", som SMSØ gjennomførte i 2019 oppga 78 prosent av de spurte at det var viktig/svært viktig å kjøpe tjenester hvitt. 64 prosent svarte at de var villige til å bruke litt ekstra tid for å sikre seg at de kjøper hvite tjenester.

2.8 Koronasituasjonen og utviklingen av arbeidslivskriminaliteten

Koronasituasjonen gir økt usikkerhet om hvordan arbeidslivskriminaliteten utvikler seg. Av hensyn til smittevern har det vært nødvendig å tilpasse kontrollaktiviteten. Samtidig er det innført en rekke økonomiske virkemidler som kan tiltrekke seg kriminelle aktører. Det er blitt avdekket ulike former for misbruk av ordninger, men resultatene gir ikke grunnlag for å slå fast at dette skjer i stort omfang.

Koronapandemien har medført høyere arbeidsledighet, men også økt etterspørsel etter tjenester i bransjer som er særlig belastet med arbeidslivskriminalitet. Det er sannsynlig at arbeidstakere utnyttes mer og grovere som følge av større konkurranse om kunder og anskaffelser, noe som medvirker til at arbeidsgivere presses til å holde kostnader på et minimum. Krav til smittevern skaper også krevende utfordringer på mange arbeidsplasser.

Det er innført en rekke ordninger for å kompensere virksomheter og arbeidstakere for virkningene av koronapandemien. Det har vært antatt at dette kunne medføre en sannsynlig risiko for misbruk av ordningene, og kontrollatene har hatt søkelys på dette i sin kontrollvirksomhet. Opplysninger fra politiet og kontrollatene viser at det er avdekket misbruk av ordningene. Oppfølgingen vil være tett også i tiden framover for å forhindre og avdekke eventuelt misbruk.

Under pandemien er det gjennomgående avdekket tredjelandsborgere som gjentatte ganger forsøker å reise inn til Norge på grunn av arbeid, men som bortvises grunnet manglende fagkompetanse eller arbeidstillatelse. Dokumentasjon viser at flere allerede har arbeidet ulovlig i Norge. Det er også rapportert om omfattende bruk av falske arbeidskontrakter ved landegrensene for å få innreise til Norge eller for å unngå karantenehotell. Falske norske arbeidskontrakter er blitt en salgsvare som annonseres og kjøpes på internett.

Antall konkurser og tvangsavviklinger akkumulert i 2020 sammenlignet med 2019, viser at det har blitt avviklet færre selskaper i år enn i fjor. Flere bedrifter har lav likviditet som følge av pandemien, og som følge av betalingsutsettelse og økonomiske støtteordninger forventes det at antall konkurser vil øke i 2021. ØKOKRIM vurderer at det er sannsynlig at konkurser og tvangsavviklinger i Norge vil øke som følge av økonomiske vanskeligheter knyttet til koronapandemien.

Kompensasjonsordninger og tilfeller av misbruk

Skatteetaten

Skatteetaten har fått ansvaret for å forvalte tre tilskuddsordninger i forbindelse med koronasituasjonen:

- Kompensasjonsordningen for næringslivet, som tilbyr virksomheter med stort inntektsbortfall som følge av koronasituasjonen, en økonomisk kompensasjon for å dekke faste kostnader. Ordningen gjaldt fra mars til utgangen av august 2020.
- Lønnstilskuddsordningen, som tilbyr arbeidsgivere som tar egne permitterte tilbake i jobb, utbetaling av et beløp per ansatt for periodene juli, august, oktober, november og desember 2020. Søknadsskjema for månedene oktober til november blir tilgjengelig i februar 2021.
- Kompensasjonsordning for arbeidsgivere i sone V (tiltakssonen) og på Svalbard, der satsen for beregning av arbeidsgiveravgift er null. Ordningen gjaldt i mai-juni og ga et tilskudd på 4 prosent av arbeidsgiveravgiftsgrunnet som er rapportert i a-meldingen.

Skatteetaten utfører både automatiske og manuelle kontroller før og etter utbetaling og samarbeider tett med blant annet NAV, Økokrim og a-krimsentrene for å avdekke risikoaktører. I arbeidet har også åpenhet og transparens gjennom offentlige innsynsløsninger og tips fra publikum vært viktig for å avdekke misbruk. Ingenting tyder på omfattende misbruk av ordningene, men det vil alltid være en risiko for svindel, og kontroller pågår derfor som planlagt. Funn så langt fra kompensasjonsordningen for næringslivet indikerer at de fleste avslag eller endringer skyldes misforståelser, heller enn bevisste forsøk på juks og svindel.

NAV

NAV har hatt ansvaret for lønnskompensasjonsordningene til arbeidstakere, frilansere og selvstendig næringsdrivende.

Den midlertidige lønnskompensasjonsordningen gjeldende i juli og august ga arbeidstakere som ble permittert før slutten av august rett til kompensasjon for lønn fra og med tredje dag og til og med tjuende dag i permittering. Gjennom denne ordningen utbetales lønnskompensasjon til de permitterte arbeidstakerne som ikke har fått forskuttert lønn, eller refusjon til arbeidsgivere som har forskuttert lønn.

NAV har i nært samarbeid med Skatteetaten, avdekket systematisk svindel med den midlertidige ordningen med lønnskompensasjon. Personer med status som arbeidsgivere har lagt inn fiktive data om arbeidsforhold og fiktive inntektsdata i a-ordningen. Dataene er lagt inn og fjernet med korte mellomrom for å oppnå uberettiget lønnskompensasjon og gjøre svindelen vanskelig å oppdage.

NAV har også avdekket lignende svindel med kompensasjonsordningen som er etablert for frilansere og selvstendig næringsdrivende som har hatt betydelig bortfall av inntekt som følge av koronapandemien.

NAV har også avdekket at misbruk av disse ordningene har vært kombinert med misbruk av dagpengeordningen, forskuddsordningen for dagpenger, sykepengeordningen og pleie- og omsorgsordningen.

Politiet

I løpet av 2020 er det registrert 66 anmeldelser av bedrageri av koronastøtteordninger fordelt på ti politidistrikt og ØKOKRIM. 47 av anmeldelsene omhandler bedrageri av lønnskompensasjonsordningen og 15 gjelder misbruk av statlig lånegarantiordning. Bedrageri av covid-19-støtteordningene er utført av enkeltaktører, men også av delvis svært godt organiserte aktører, spesielt ved utnyttelse av lønnskompensasjonsordningen.

Framgangsmåten ved bedrageri av lønnskompensasjonsordningen er å registrere fiktivt ansatte i foretak og innberette lønn på disse slik at de kriminelle urettmessig har mottatt lønnskompensasjon på opptil 5.000.000 kroner per sak. Flere av identitetene som er benyttet som fiktivt ansatte er misbrukt, men det er også identiteter som er utlånt mot gjenyttelse. Misbruk av den statlige lånegarantiordningen omhandler virksomhetsledere som har benyttet hele eller deler av lånet til personlig formål, ved investering i verdipapir, kryptovaluta, nedbetaling av personlig gjeld eller overførsler til familie.

Det foreligger også informasjon om at arbeidsgivere har permittert ansatte unødig for å spare lønnskostnader, samtidig som at de ansatte ble bedt om å arbeide svart mens de var permittert.

2.9 Tall fra etatenes innsats mot arbeidslivskriminalitet

I felles årsrapport fra Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet for 2019 vises det til at mye av aktiviteten både til a-krimsentrene og annet lokalt a-krim-samarbeid er rettet mot aktører innen bygg, både privatmarkedet og proffmarkedet. Ellers vises det til aktivitet innen servering, landbruk, fiskeindustrien, bilpleie og bilverksteder, transport, renhold, frisør, dagligvare, kjøttbransjen, spillbransjen samt utvikling, omsetning og utleie av eiendom.

Noen utvalgte tall for aktiviteten i a-krimsentrene i 2019 viser:

- 76 aksjoner
- Ca. 1550 virksomheter kontrollert
- Ca. 1400 arbeidsplasser/byggeplasser kontrollert
- Ca. 2900 personer kontrollert
- Ca. 21 millioner kroner sikret gjennom arrest og utlegg
- Ca. 22 millioner kroner sikret gjennom beslag og inndragning
- 194 bort- eller utvisninger
- 204 tilsyn med vedtak om stans som pressmiddel
- 301 tilsyn med vedtak om tvangsmulkt
- 162 tilsyn med overtredelsesgebyr³

Etatene vurderer det som sannsynlig at etatenes a-kriminnsats i noen tilfeller har redusert utvalgte sentrale trusselaktører sin kapasitet. I hvilken grad intensjonen er redusert, og innsatsen dermed kan sies å ha mer varig effekt, har ikke vært mulig å konkludere. At

³ Etatene viser til at det er noe usikkerhet knyttet til tallmaterialet da flere av parameterne baserer seg på manuell telling i sentrene.

man ikke ser en tydelig reduksjon i kapasitet og intensjon hos flere trusselaktører kan forklares med flere faktorer. Det kan skyldes at etatenes innsats mot mange identifiserte trusselaktører er i en oppstartsfase, og at resultater og effekter ikke kan forventes å være oppnådd ennå. Det kan også være at bruken av virkemidler og sanksjoner ikke har vært effektiv nok, eller at aktørene har evnet å nøytralisere virkemidlene ved å endre modus eller organisering.

Etatenes sanksjoner i kombinasjon

Når etatene samordner sine reaksjoner og bruker dem i kombinasjon, gir det etatene et stort potensial til å kunne begrense eller stanse kriminelle aktører. Eksempelet under viser hvordan kombinert sanksjonsbruk fra etatene bidro til å redusere kapasiteten til en kriminell aktør. Det viser også hvor viktig samarbeidet med andre myndigheter som ikke inngår formelt i a-krimsentrene er.

Eksemplet gjelder en aktør fra et nordisk land som har etablert seg tungt i Norge innen serveringsbransjen. Aktøren hadde benyttet seg av egne ansatte håndverkere, primært østeuropeiske, for å bygge om og renovere lokaler. Et av lokalene som var under ombygging, ble kontrollert av et tverretatlig team. Dette medførte at:

- Arbeidstilsynet ila stans og overtredelsesgebyr for ulovlig innkvartering samt en rekke pålegg for brudd på arbeidsmiljøloven.
- Brannvesenet ila umiddelbar bruksnekt av bygningen da det bodde arbeidere i bygningen. Brannvesenet ga også pålegg om ny brannteknisk tilstandsvurdering ettersom lokalet ikke ble ansett som forsvarlig for planlagt antall gjester.
- Kommunen ved plan og bygg vedtok opphør av bruk av bygningen.
- Det lokale el-tilsynet ila en rekke pålegg om utbedring av det elektriske, herunder å benytte seg av godkjent el-installatør.
- Politiet sendte anmodning om avhør av påtruffet arbeidstaker til annet politidistrikt hvor denne var involvert i straffesak.
- Kemner jobbet sammen med Skatteetaten for å kontrollere varekjøp fra utlandet. Kemner fulgte også opp med kontroll av mistenkelige transaksjoner fra virksomheten til daglig leder.

Arbeidstilsynet fulgte opp med tilsyn etter at virksomheten hadde startet sin primærvirksomhet i serveringsbransjen. Her ble det avdekket flere brudd som er fulgt opp med sanksjoner. Arbeidstilsynet varslet om aktøren til andre regioner der virksomheten holdt på å etablere seg. Dette medførte at flere kontroller ble utført andre steder i landet.

Kilde: Arbeidstilsynet, i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet

3 Gjennomførte tiltak

Her følger en oversikt over gjennomførte tiltak siden arbeidet med strategien mot arbeidslivskriminalitet ble satt i gang i 2014-2015.

Regjeringen har:

- Utviklet og styrket det tverretatlige samarbeidet, blant annet gjennom en bevilgning på over 100 millioner kroner til etatene, herunder til etableringen av sju a-krimsentre.
- Skjerpet strafferammene for brudd på arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven.
- Etablert treparts bransjeprogram i utelivs-, transport- og bilbransjen.
- Endret personopplysningsloven, tolloven og skatteforvaltningsloven, og igangsatt et arbeid med endringer i forvaltningsloven for å styrke informasjonsdeling mellom offentlige myndigheter.
- Lagt til rette for at etatene utnytter sanksjonsmulighetene mer effektivt blant annet gjennom nye bestemmelser i forvaltningsloven, og styrket samarbeid mellom etatene om retningslinjer for bruk av sanksjoner og anmeldelser.
- Etablert Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter.
- Endret anskaffelsesregelverket slik at det stilles krav til begrensning i antall kontraktsledd i bransjer der det er særskilte utfordringer, og krav til lærlinger i bransjer der det er særlig behov.
- Etablert eBevis som gjør det lettere for offentlige oppdragsgivere å kontrollere om leverandører er seriøse.
- Styrket informasjonen til utenlandske arbeidstakere, blant annet gjennom etableringen av Servicesentre for utenlandske arbeidstakere (SUA) i Trondheim og Bergen.
- Endret arbeidsmiljøloven for innleie av arbeidskraft og styrket håndhevingen av innleie- og likebehandlingsreglene.
- Styrket tverretatlig samarbeid og oppfølging i vei- og transportsektoren.
- Tatt initiativ overfor EU-kommisjonen om styrket innsats mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet.
- Forsterket det internasjonale samarbeidet mellom kontrollmyndigheter.
- Lansert nye pass og nasjonale ID-kort for norske borgere.
- Etablert næringslivskontakter og bo-koordinatorer i samtlige politidistrikt.
- Styrket godkjenningsordningen for renholdsvirksomheter.
- Styrket veiledningen til offentlige oppdragsgivere.
- Styrket ordningen med HMS-kort i bygg/anlegg og renhold.
- Etablert en godkjenningsordning for utenlandsk fagutdanning.
- Gjennomført håndhevingsdirektivet til utsendingsdirektivet i norsk rett.
- Gjennomført flere evalueringer for å styrke kunnskapen om arbeidslivskriminalitet.

4 Revidert strategi mot arbeidslivskriminalitet

Tiltaksoversikt

Her følger en samlet oversikt over tiltakene i den reviderte strategien mot arbeidslivskriminalitet. Flere av tiltakene er endret sammenlignet med revidert strategi som ble lagt fram i 2019. Enkelte tiltak har endret plassering og det har kommet til nye tiltak. Det vil bli utarbeidet en statusrapport med utgangspunkt i den reviderte strategien.

Nr	Tiltak	Ansvarlige departementer
Samarbeid med partene i arbeidslivet		
1	Trepartssamarbeid mot arbeidslivskriminalitet	Statsministerens kontor koordinerer
2	Innsats for å fremme organisert arbeidsliv	Arbeids- og sosialdepartementet
3	Samarbeid mot svart økonomi	Finansdepartementet
4	Arbeide videre med treparts bransjesamarbeid i utsatte bransjer	Arbeids- og sosialdepartementet
5	Tiltak for å fremme seriøsitet i bygge- og anleggsnæringen	Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet
6	Partenes innsats for å avdekke arbeidslivskriminalitet	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
Gjøre markedet mindre for kriminelle aktører		
7	Gjøre det lettere for offentlige innkjøpere å kontrollere om leverandører er seriøse - eBevis	Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet
8	Gjøre det lettere for private virksomheter og forbrukere å kontrollere om leverandører er seriøse	Nærings- og fiskeridepartementet koordinerer
9	Godkjenningsordninger for renhold, bilvask, dekkskift og dekkklargring	Arbeids- og sosialdepartementet
10	Styrket informasjon og veiledning til forbrukere	Barne- og familiedepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Finansdepartementet
11	Åpenhet om virksomheters innvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold	Barne- og familiedepartementet
12	Næringslivskontakter i politiet	Justis- og beredskapsdepartementet
13	Anbefalinger til seriøsitetskrav i offentlige anskaffelser	Nærings- og fiskeridepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet
14	Veiledning om og oppfølging av regelverket for offentlige anskaffelser	Nærings- og fiskeridepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Kunnskapsdepartementet
15	Evalueringer av tiltak innen offentlige innkjøp	Arbeids- og sosialdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Kunnskapsdepartementet
16	Etatenes samarbeid for å forhindre arbeidslivskriminalitet i samferdselssektoren	Samferdselsdepartementet

Nr	Tiltak	Ansvarlige departementer
17	Arbeids- og velferdsetatens samarbeid med seriøse arbeidsgivere og leverandører om arbeidsmarkedstiltak og formidling av arbeidskraft	Arbeids- og sosialdepartementet
Informasjon og kunnskap		
18	Måltrettet informasjonsarbeid overfor utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere	Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet
19	Informasjon og veiledning til arbeidsgivere og sesongarbeidere i landbruket	Landbruks- og matdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet
20	Økt bistand til ofre for menneskehandel i form av tvangsarbeid	Justis- og beredskapsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet
21	Norskopplæring for arbeidsinnvandrere	Kunnskapsdepartementet
22	Bedre kunnskap om arbeidslivskriminalitet	Finansdepartementet koordinerer
23	Kartlegge og vurdere utviklingen av tilknytningsformer i arbeidslivet	Arbeids- og sosialdepartementet
24	Evaluere innsatsen mot arbeidslivskriminalitet	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
Effektivt kontrollsamarbeid		
25	Videreutvikle det tverretatlige samarbeidet	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
26	Styrket informasjonsdeling mellom offentlige myndigheter	Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer
27	Styrket samarbeid og oppfølging i vei- og transportsektoren	Samferdselsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet
28	Styrket kontroll av byggkvalitet	Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Sanksjoner og oppfølging		
29	Straff for lønnstyveri fra arbeidstaker	Arbeids- og sosialdepartementet
30	Styrket håndheving av ulovlig innleie	Arbeids- og sosialdepartementet
31	Krav om lønnsutbetaling via bank	Arbeids- og sosialdepartementet
32	Økte strafferammer i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven	Arbeids- og sosialdepartementet
33	Mer effektiv sanksjonering	Justis- og beredskapsdepartementet
34	Endringer i reglene for inndragning	Justis- og beredskapsdepartementet
35	Øke bruken av inndragning	Justis- og beredskapsdepartementet
36	Enklere tilgang til konkursopplysninger	Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer
37	Straff for «stråmannsvirksomhet»	Justis- og beredskapsdepartementet
38	Vurdere sammenslåing av garantiordninger	Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet
Bedre registerordninger og identitetsforvaltning		
39	Bedre registerkvalitet i offentlige registre	Finansdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet
40	Bedre identitetsforvaltning	Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer
Internasjonalt samarbeid		
41	Gjennomføre endringsdirektivet til utsendingsdirektivet i norsk rett	Arbeids- og sosialdepartementet
42	Styrket samarbeid på europeisk nivå	Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer
43	Forsterke det internasjonale samarbeidet mellom kontrollmyndigheter	Arbeids- og sosialdepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet

Samarbeid med partene i arbeidslivet

Forebygging og bekjempelse av arbeidslivskriminalitet krever samarbeid mellom myndighetene, arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. Myndighetene og partene i arbeidslivet arbeider sammen på en rekke arenaer for å mobilisere til felles innsats i utsatte næringer. Dette trepartssamarbeidet foregår på en rekke arenaer og med ulike virkemidler, blant annet treparts bransjeprogram, Samarbeid mot svart økonomi (inkl. Seriositet i byggenæringen) og politiets næringslivskontakter. Organisasjonene i arbeidslivet spiller en sentral rolle for å motvirke arbeidslivskriminalitet. I tillegg til samarbeidstiltak med myndighetene gjennomfører partene også viktige tiltak på egen hånd. De bistår blant annet utsatte arbeidstakere, de gir råd og veiledning om hvordan virksomheter kan stille krav til og følge opp sine underleverandører og varsle offentlige myndigheter om forhold som de kommer over. Fair Play Bygg er et eksempel på et slikt topartssamarbeid.

Tiltak 1. Trepertssamarbeid mot arbeidslivskriminalitet

Regjeringen vil videreføre trepartssamarbeidet om en bred, felles og strategisk innsats mot arbeidslivskriminalitet. Som del av oppfølgingen av strategien inviterer statsministeren til regelmessige toppmøter mellom regjeringen og hovedorganisasjonene i arbeidslivet. Neste toppmøte er i 2022. Trepertssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet vil også bli videreført og fulgt opp i Regjeringens kontaktutvalg med partene i arbeidslivet.

Ansvar: Statsministerens kontor koordinerer

Tiltak 2. Innsats for å fremme organisert arbeidsliv

Regjeringen vil legge til rette for et organisert arbeidsliv og et velfungerende og effektivt trepartssamarbeid. En forutsetning for dette er sterke arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner.

Organisasjonsgradene i norsk arbeidsliv er høye sammenlignet med andre land. Det siste tiåret har organisasjonsgraden for arbeidstakere ligget stabilt rundt 50 prosent. Alle hovedorganisasjonene har i samme periode økt medlemstallene, og samlet antall medlemmer har aldri vært så høyt som i dag. Et klart flertall av de sysselsatte arbeider i virksomheter som er dekket av tariffavtaler. I privat sektor har bedriftenes organisasjonsgrad økt fra om lag 50 prosent på 1980-tallet til rundt 70 prosent i dag. Det er imidlertid deler av arbeidslivet hvor organisering og tariffavtaler er mindre utbredt, særlig innen privat tjenesteyting og enkelte andre deler av privat sektor. Dette samsvarer langt på vei med de næringene hvor det i større grad forekommer arbeidslivskriminalitet og useriøse arbeidsforhold.

Regjeringen vil samarbeide med partene i arbeidslivet for å fremme et organisert arbeidsliv og sikre at alle arbeidstakere kan få ivaretatt sine grunnleggende rettigheter. Utfordringene knyttet til organisering i arbeidslivet er tatt opp i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. Det er satt ned en egen arbeidsgruppe under rådet for å se nærmere på hva myndighetene og partene kan gjøre sammen. Regjeringen har videre satt ned et partssammensatt utvalg som skal vurdere ulike tilknytningsformer og virksomhetsorganisering i arbeidslivet. I samarbeid med partene i arbeidslivet har Arbeids- og sosialdepartementet satt i gang flere forskningsprosjekter for å få oppdatert kunnskap om det organiserte arbeidslivet. I 2020 er det gjennomført et kartleggingsprosjekt om arbeidsgiveres holdninger og tilslutning til tariffavtaler, og i 2021 ferdigstilles

kunnskapsprosjekter om erfaringer med allmenngjøringsordningen og medvirkning og medbestemmelsesordninger i arbeidslivet.

Det er enighet om at det kreves et kontinuerlig arbeid for å fremme et organisert arbeidsliv og styrke organisasjonsgradene i arbeidslivet. Derfor vil temaet følges opp i den løpende dialogen mellom myndighetene og partene, bl.a. innenfor rammen av Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 3. Samarbeid mot svart økonomi

Skatteetaten og partene i arbeids- og næringslivet samarbeider mot svart økonomi og arbeidslivskriminalitet for å bidra til like konkurransevilkår, gode arbeidsplasser og bedrifter som etterlever lover og regler. Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ) skal bidra til god dialog om Skatteetatens og partenes innsats mot svart økonomi og arbeidslivskriminalitet.

Ansvar: Finansdepartementet

Samarbeid mot svart økonomi

Tiltakene er forankret i en handlingsplan med følgende innhold:

Spleiselaget – Barn og ungdom

Barn og ungdom skal forstå sammenhengen mellom arbeid, verdiskaping, skatt og velferd, og få starthjelp i arbeidslivet. Tiltak rettet mot elever i barneskole, ungdomsskole og videregående skole og lærlinger skal fortsette i samme omfang som i 2019. Tiltak rettet mot studenter/unge voksne skal vurderes. Målgruppen ungdom skal også nås utenfor skolen, f.eks. gjennom sosiale medier.

Handle hvitt – Privatmarkedet

Forbrukere skal ønske å handle hvitt, og være i stand til å handle hvitt. SMSØ skal gjennomføre målrettede påvirkningstiltak mot forbrukere, og arbeide for at det skal være enkelt for forbrukere å velge seriøse leverandører. Skatteetaten leder arbeidet med å utvikle en ny tverretattlig veiledningstjeneste på *handlehvitt.no* i fellesskap med Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten og samarbeidspartene i SMSØ. En ny veiledningstjeneste er på plass første halvår 2021, jf. tiltak 10.

Innkjøpere

Innkjøpere i offentlig sektor, næringslivet og organisasjonslivet skal ønske å handle hvitt, og være i stand til å handle hvitt. SMSØ skal arbeide for at innkjøpere i offentlig sektor, næringslivet og organisasjonslivet skal kunne stille effektive og hensiktsmessige krav til leverandører i risikoanskaffelser, og for at risikoanskaffelser skal kunne følges opp og kontrolleres på en effektiv og hensiktsmessig måte. Partene i SMSØ har utarbeidet anbefalinger for å hindre svart økonomi og arbeidslivskriminalitet i offentlige anskaffelser: 10 strategiske grep ved anskaffelser i kommuner og fylkeskommuner. Anbefalte seriøsitetskrav i bygg- og anleggskontrakter utarbeidet av Fellesforbundet, Byggenæringens Landsforening (BNL), KS og Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) er tatt inn som en del av SMSØs 10 strategiske grep.

Oppstart – Arbeidstaker og bedrift

Nye arbeidstakere og nye bedrifter i risikobransjer skal ønske å handle rett, og være i stand til å handle rett. SMSØ skal legge til rette for at nye i arbeids- og næringsliv får starthjelp slik at de kjenner sine rettigheter og plikter. Tiltakene skal inkludere utenlandske arbeidstakere og etablerere.

Kunnskap og debatt

SMSØ skal forstå hva som skal til for å forebygge svart økonomi, og løfte en kunnskapsbasert debatt om utvikling av metoder, verktøy og regelverk. SMSØ skal bygge kunnskap ved å gjennomføre spørreundersøkelser og ved bruk av andre metoder. Kunnskapen skal analyseres og brukes til å utvikle egne tiltak.

Seriøsitet i byggenæringen (se nærmere omtale i tiltak 5)

SMSØ skal bidra til å utvikle forebyggende tiltak for å sikre en seriøs byggenæring. SMSØ skal identifisere seriøsitet utfordringer for byggenæringen og foreslå og være med på å utvikle løsninger på disse.

Tiltak 4. Arbeide videre med treparts bransjesamarbeid i utsatte bransjer

Treparts bransjeprogrammer er innført i samarbeid mellom myndighetene og partene som et virkemiddel for å bidra til anstendige og seriøse arbeidsforhold i utsatte bransjer. Det er opprettet bransjeprogram innen renhold, transport, uteliv og bilbransjen. Bransjeprogrammene ledes av Arbeidstilsynet og har bred deltakelse fra organisasjonene i arbeidslivet. Det holdes regelmessige kontaktmøter på politisk nivå.

I 2020 ble det på oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet gjennomført en evaluering av hvordan treparts bransjeprogram fungerer som arbeidsform og virkemiddel. Hovedkonklusjonen er at bransjeprogrammene er verdifulle arenaer for samarbeid mellom sentrale aktører i arbeidslivet. Evalueringen skal drøftes i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd våren 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Treparts bransjeprogram

Renhold

Bransjeprogrammet for renhold ble etablert i 2012. Samme år ble det innført en godkjenningsordning for renholdsvirksomheter for å bedre arbeidsforholdene i bransjen. I 2018 ble det gjennomført en kartlegging som viser at det fortsatt er klare utfordringer i bransjen. Det er utarbeidet en egen guide for kjøp av renholdstjenester som skal hjelpe virksomheter til å ivareta informasjons- og påseplikten. Bransjeprogrammet har også bidratt i arbeidet med å etablere «Risikohjelpen», et digitalt verktøy som hjelper virksomheter med å redusere risiko for sykdom og skade på arbeidsplassen. I tillegg har bransjeprogrammet bidratt med å opprette en e-guide for å starte og drive virksomheter i renholdsbransjen. Denne ligger på *Altinn.no*. Bransjeprogrammet arbeider kontinuerlig med informasjonstiltak rettet mot bransjen og bestillere av renholdstjenester.

Uteliv

Bransjeprogrammet for uteliv (serveringsbransjen) ble etablert i 2014. Bransjeprogrammet har gjennomført en rekke informasjonskampanjer med vekt på arbeidstakeres rettigheter og arbeidsmiljø. I 2019/2020 har det vært et mål å øke kunnskapen om krav til arbeidsavtale og minstelønn, samt å øke kunnskapen til utenlandske arbeidstakere om at de har samme rettigheter som norske arbeidstakere. Videre har bransjeprogrammet samarbeidet med Likestillings- og diskrimineringsombudet om informasjonskampanjer, veileder og opplæring mot seksuell trakassering. Bransjeprogrammet arbeider fortsatt med å videreutvikle kampanjen og nettstedet *settestrek.no* med blant annet samtaleverktøy, webinar, kurs og kurslederopplæring. Bransjeprogrammet har også samarbeidet med Brønnøysundregisteret, Helsedirektoratet, Oslo kommune, Mattilsynet, politiet, Arbeids- og velferdsetaten og Skatteetaten om å utvikle en e-guide for å starte og drive virksomhet i serveringsbransjen. Denne ble lansert i februar 2019 og ligger på *Altinn.no*. I 2014 ble det utgitt en rapport om arbeidsforhold i utelivsbransjen. En oppfølging av denne kartleggingen er gjennomført i 2019/2020. Det oppdaterte kunnskapsunderlaget vil gi bransjeprogrammet et grunnlag for å foreslå relevante tiltak for å bedre arbeidsforholdene i bransjen.

Transport

Bransjeprogrammet for transport ble etablert i 2014 og er orientert mot godstransport på vei og turbusstrafikk. Statens vegvesen deltar fast i bransjeprogrammet. Bransjeprogrammet har blant annet utviklet en veileder rettet mot bestillere av transporttjenester og turbuss som legger vekt på bestillers ansvar for å følge aktuelt regelverk og bidra til økt seriøsitet i hele bransjen. Bransjeprogrammet har gjennomført en kartlegging av varebilsegmentet for å få belyst i hvilken grad transport med varebil utfordrer konkurranseforhold og arbeidsmiljø i det regulerte godstransportmarkedet. Bransjeprogrammet arbeider med å følge opp kartleggingen med konkrete tiltak. Det er også lagt vekt på å styrke offentlige myndigheters kontrollsamarbeid overfor bransjen, samt å gi veiledning til utenlandske virksomheter og sjåførere om norsk regelverk og sikker transport i Norge.

Bil

Bransjeprogrammet for bilbransjen ble etablert høsten 2018 og er særlig innrettet mot de deler av bransjen som omhandler bilvask/bilpleie, kjøretøyverksteder og bruktbilforhandlere. Statens vegvesen deltar fast i bransjeprogrammet. I 2020 gjennomførte Samfunnsøkonomisk analyse en kartlegging av arbeidsforholdene i bilbransjen samlet og i bransjens ulike deler, herunder anslag på omfanget av useriøsitet og kriminalitet. Bransjeprogrammet arbeider med forslag til tiltak med bakgrunn i rapporten, bl.a. en kommunikasjonskampanje. Denne skal henvende seg til forbrukere som kjøper tjenester som bilvask/bilpleie, verkstedtjenester og lignende. Målet med kampanjen er å bidra til at forbrukere velger å kjøpe tjenester fra seriøse aktører som følger regelverket. Bransjeprogrammet har kommet med innspill om etablering av en godkjenningsordning for virksomheter som utfører manuell bilvask, jf. tiltak 9.

Tiltak 5. Tiltak for å fremme seriøsitet i bygge- og anleggsnæringen

I samarbeid med næringen og partene i arbeidslivet arbeider myndighetene aktivt og målrettet for å fremme mer seriøsitet og med å bedre arbeidsforholdene til de ansatte. Partene og myndighetene samarbeider blant annet i Seriøsitet i byggenæringen og Samarbeid for sikkerhet i bygg og anlegg.

Samarbeid for sikkerhet i bygg og anlegg er et konkret samarbeid mellom partene, aktører i næringen og Arbeidstilsynet. I september 2019 ble dette samarbeidet etablert som en stiftelse. Stiftelsens formål er å arbeide for en sikker og skadefri bygge- og anleggsnæring og stiftelsen kan arbeide med problemstillinger knyttet til ulykker, arbeidsmiljø, helse, arbeidsrelatert sykdom/plager og seriøsitet.

Seriøsitet i byggenæringen (tidligere Byggenæringens seriøsitetsforum) ble fra 2019 lagt inn under Samarbeid mot svart økonomi (SMSØ). Partene i arbeidslivet har sammen med etater og bedrifter arbeidet for å fremme mer seriøsitet og med å bedre arbeidsforholdene til de ansatte. Gjennom samarbeidet legges det bl. a. grunnlag for å utvikle en pilot for digitalisering på tvers av aktører for å dele relevant informasjon. Dette vil bidra til at innkjøpere/oppdragsgivere har et bedre grunnlag for å velge bort useriøse aktører, noe som igjen fører til likere konkurranseforhold. Dette vil gjøre det enklere å være seriøs

for bedriften og bidra til bedre arbeidsforhold for de ansatte. Denne delen av arbeidet har gitt verdifull innsikt og vil i 2021 utvides også til flere bransjer og områder, forankret direkte under SMSØ.

Statsbygg vil ta initiativ til å opprette et samarbeidsforum for offentlige byggherrer. Forumet skal fremme mulighetene for erfaringsutveksling og oppfølging av arbeidslivskriminalitet i byggenæringen. Tiltaket skal bidra til økt samordning, informasjonsdeling og kompetanse, med hensikt om en mer koordinert innsats mot arbeidslivskriminalitet.

Statsbygg stiller krav til blant annet faglærte, lærlinger, innleie og faste ansettelse i sine kontrakter, og gjennomfører systematiske kontroller for å sikre etterlevelse av kravene. Resultater fra disse kontrollene viser at det fortsatt er stort behov for informasjon og veiledning i leverandørkjedene. Særlig viser det seg å være behov for økt kunnskap om kravene til innleie fra bemanningsforetak og faglærte. Kontroller, oppfølging og informasjon vil målrettes og tilpasses de utfordringene som til enhver tid anses å være mest alvorlige. Elektroniske oversiktslister og seriositetssystemet HMSREG gir Statsbygg sanntidsinformasjon om alle virksomheter og personell på byggeplassene og eiendommene. Dette bidrar til mer effektiv oppfølging. I tillegg samarbeider Statsbygg bredt med aktørene i bygge- og anleggsnæringen med utveksling av kunnskap og erfaringsdeling.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Tiltak 6. Partenes innsats for å avdekke arbeidslivskriminalitet

Partene og ulike frivillige organisasjoner har også tatt initiativ til egne aktiviteter som har vist seg svært verdifulle i innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. En rekke frivillige aktører bistår utenlandske arbeidstakere som utsettes for arbeidslivskriminalitet og varsler offentlige myndigheter om forhold som de kommer over. Organisasjonene på arbeidstaker- og arbeidsgiversiden i bygg og anlegg har gått sammen om Fair Play Bygg Oslo og omegn, Fair Play Bygg Rogaland, Fair Play Bygg Agder og Byggebransjens Uropatrolje i Trondheim. Fair Play Bygg Norge koordinerer arbeidet i de enkelte enhetene. Aktivitetene bidrar til å fremme seriositet i næringen og legger til rette for å avdekke arbeidslivskriminalitet. Etatene i a-krim samarbeidet har dialog med disse gruppene.

Et annet eksempel er prosjektet «Medbyggerne» som er et samarbeid mellom offentlig sektor, partene i arbeidslivet og byggebransjen i Vestfold og Telemark. Formålet er å få flere til å bli medbyggere og til å handle hvitt. Det er også etablert et samarbeid om å formidle tips til Arbeidstilsynet og Skatteetaten.

Også andre aktører gjennomfører på frivillig basis tiltak for å motvirke arbeidslivskriminalitet. Dette gjelder blant annet Caritas, som driver en informasjons- og veiledningstjeneste som når fram til mange utenlandske arbeidstakere. Regjeringen støtter opp om samarbeidet mellom offentlige myndigheter og de tiltakene som er etablert av partene i arbeidslivet og frivillige samfunnsaktører for å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Gjøre markedet mindre for kriminelle aktører

Regjeringen ønsker å redusere markedet for de kriminelle aktørene og gjøre det vanskeligere å hente ut økonomiske fordeler ved å utnytte aktører i arbeidslivet. Det må bli lettere å finne fram til de seriøse aktørene og vanskeligere for de useriøse aktørene å tilby sine tjenester. Dette skal blant annet skje gjennom å ta i bruk digitale løsninger for å gjøre informasjon om virksomheter lettere tilgjengelig for offentlige oppdragsgivere, private virksomheter og forbrukere. Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten har utarbeidet en felles forebyggingsstrategi som grunnlag for å styrke felles innsats.

Offentlige oppdragsgivere er store innkjøpere av varer, tjenester og bygg- og anleggsarbeider. Offentlige aktører har et særlig ansvar for å sikre ryddige forhold i norsk arbeidsliv og hindre arbeidslivskriminalitet i sine anskaffelser. Som en del av gjennomføringen av regjeringens strategi mot arbeidslivskriminalitet er regelverket blitt strammet inn.

Økt kompetanse og profesjonalisering hos de offentlige oppdragsgiverne er nødvendig for å kunne forhindre arbeidslivskriminalitet. Derfor er det behov for informasjon og veiledning. Regjeringen ønsker at den offentlige innkjøpsmakten i enda større grad benyttes til å utestenge kriminelle aktører fra offentlige kontrakter. Regjeringen vil ta initiativ til dialog med næringslivsorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner, offentlige oppdragsgivere og andre relevante aktører for å vurdere behovet og eventuelt mulighetene for felles generelle anbefalinger om seriøsitetsskrav innenfor offentlige anskaffelser.

Tiltak 7. Gjøre det lettere for offentlige innkjøpere å vurdere om leverandører er seriøse – eBevis

Ordnningen med eBevis ble etablert våren 2019 og gir offentlige oppdragsgivere tilgang til dokumentasjon om leverandører i offentlige anskaffelser og kontraktsoppfølging. Tjenesten ble utviklet av Difi (nå DFØ)⁴, Brønnøysundregistrene og Skatteetaten, og gir blant annet tilgang til firmaattest, informasjon om konkurs og regnskap og restanser på skatt og merverdiavgift i sanntid. eTjenesten skal utvides med flere avgivende offentlige kilder, i første omgang Arbeidstilsynets Renholdsregister og Bemanningsforetaksregisteret og eventuelt også fra Arbeidstilsynets godkjenningssystem for asbestsanerere, samt ytterligere informasjon fra Brønnøysundregistrene og Skatteetaten. I tillegg utredes muligheten for å hente opplysninger fra Bøte- og strafferegisteret.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet

Tiltak 8. Gjøre det lettere for private virksomheter og forbrukere å vurdere om leverandører er seriøse

På oppdrag fra Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet har Brønnøysundregistrene og Skatteetaten utarbeidet et forslag til et tverretatlig felles rammeverk for tilgjengeliggjøring av seriøsitetinformasjon for både offentlige innkjøpere, private virksomheter og forbrukere.

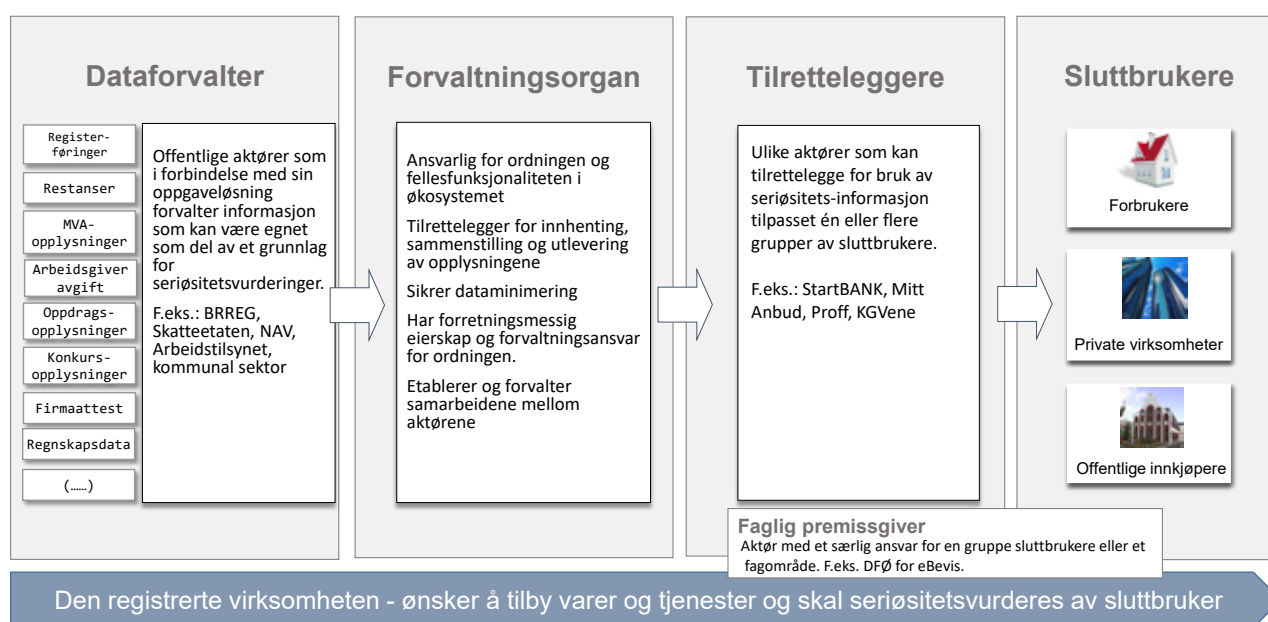
⁴ Det var anskaffelsesavdelingen som hadde ansvaret for etablering av eBevis fra Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) sin side. Denne avdelingen ble overført til Digitaliseringsdirektoratet 1. januar 2020 og DFØ 1. september 2020.

Rammeverket er utgangspunkt for videre arbeid, og gir blant annet en oversikt over aktuelle opplysningstyper, målgrupper og involverte aktører, samt deres roller og ansvar. Arbeids- og velferdsetaten, Brønnøysundregistrene, Skatteetaten og Arbeidstilsynet er eksempler på offentlige virksomheter som forvalter aktuell informasjon. Brønnøysundregistrene vil få rollen som eier av tjenesten, med ansvar for drift og forvaltning, herunder formidling til faglige tilretteleggere. Deres oppgave vil være å videreformidle informasjonen til ulike grupper sluttbrukere gjennom et tilpasset grensesnitt. Forvaltningsansvaret vil utføres i tett samarbeid med dataforvaltere, faglige premissgivere, tilretteleggere og løsningsleverandører. Det er et mål at tjenesten skal videreutvikles og tilpasses nye behov. Den tekniske løsningen bak eBevis (data.altinn.no) benyttes som datadelingsverktøy (jf. figur under).

Regjeringen legger opp til en trinnvis realisering. I 2021 vil Brønnøysundregistrene og Skatteetaten fortsette arbeidet med å vurdere konsekvenser for regelverket, sikre juridiske rammer for deling av informasjon, og en tydelig hjemmel for behandlingen av opplysninger til seriøsitetsformål. Det tas videre sikte på å lansere en pilot med en eller flere private tilretteleggere som kan videreformidle bruk av seriøsitetsinformasjon tilpasset spesifikke brukergrupper. Forvaltningen av piloten vil bli lagt til Brønnøysundregistrene.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet koordinerer

Tilgjengeliggjøring av seriøsitetsinformasjon

Datadeleren – uttrekksmodell for registerdata (data.altinn.no)

Norge har offentlige registre av høy kvalitet som både offentlige og private aktører kan benytte for å effektivisere prosesser eller utvikle nye tjenester. *Data.altinn.no* er en komponent som i dag er en del av Altinn-plattformen. Produktet realiserer deling og gjenbruk av data uten å lagre disse i en database. Dette skjer gjennom at formålsrettede data hentes fra fagsystemene hos den enkelte etat – i sanntid, og distribueres gjennom data.altinn.no. Autorisasjon og autentisering er en del av denne prosessen.

Teknologien støtter i dag eBevis, og er planlagt brukt i tjenestene deling av seriositetsinformasjon. Teknologien er utviklet av Brønnøysundregistrene og Digitaliseringsdirektoratet, og gjør det mulig å sammenstille ulike registerdata til nytte for nye formål. Brønnøysundregistrene, med sin kompetanse på praktisk digitalisering, registre og felleskomponenter, har opprettet en organisasjonsstruktur rundt løsningen for å utvikle nye prosjekter og finne nye verdikjeder framover. Med utgangspunkt i datadeleren bistår Brønnøysundregistrene departementer og virksomheter i utviklingen av ulike datadelingstjenester i offentlig og privat sektor.

Tiltak 9. Godkjenningsordninger for renhold, bilvask, dekkskift og dekklagring

I 2018 gjennomførte Arbeids- og sosialdepartementet flere endringer for å styrke godkjenningsordningen for renhold for å minske handlingsrommet for kriminelle i renholdsmarkedet. Blant annet ble det innført et forbud for private forbrukere mot å kjøpe renhold fra ikke-godkjente virksomheter. I Arbeidstilsynets renholdsregister kan forbrukere enkelt kontrollere om renholdsvirksomheter er godkjent. Det er viktig at renholdsregisteret er godt kjent og blir brukt av forbrukere for å forhindre at det kjøpes svarte tjenester.

Statens vegvesen har allerede en godkjenningsordning for bilverksteder som kan utføre EU-kontroll, reparasjon og vedlikehold av kjøretøy.

Arbeids- og sosialdepartementet sendte 21. desember 2020 på høring et forslag om å etablere en godkjenningsordning for manuell bilvask, dekkskift og dekklagring. Den foreslåtte ordningen speiler i stor grad den eksisterende godkjenningsordningen for renhold som Arbeidstilsynet har ansvaret for. Formålet med ordningen er å styrke arbeidstakerens arbeidsforhold, samt bedre forholdene i bransjen ved å gjøre det lettere for kunder å velge seriøse leverandører og bidra til at myndighetene får oversikt over de ulike aktørene. Forslaget er basert på et innspill fra treparts bransjeprogram for bilbransjen.

Det er innført HMS-kort i bygg og renhold (knyttet til godkjenningsordningen). Det er viktig at ordningen med HMS-kort er funksjonell og virker etter hensikten. Forbedringer og videreutvikling av ordningen vurderes løpende.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 10. Styrket informasjon og veiledning til forbrukere

Markedet for tjenester til forbrukere er stort. Det har derfor stor betydning dersom forbrukere ved valg av seriøse tilbydere kan begrense arbeidslivskriminaliteten.

Myndighetenes viktigste bidrag er å gjøre informasjon om virksomhetene er seriøse tilgjengelig for forbrukere (jf. tiltak 8) og bidra til bevisste holdninger.

Regjeringen la våren 2019 fram en stortingsmelding om forbrukerpolitikk og vil følge opp meldingen med blant annet følgende tiltak:

- Utrede hvordan løsninger med formidling av sanntidsdata fra offentlige registre kan gjøres tilgjengelig for forbrukere (jf. tiltak 8).
- Utvikle en ny veiledningstjeneste på nettstedet *handlehvitt.no* som planlegges lagt fram våren 2021. SMSØ samarbeider med relevante aktører for å samordne og tilpasse informasjon til forbrukere, slik at flere handler hvitt (jf. tiltak 3).
- Vurdere hvordan innrapporteringsordningen til Skatteetaten om lønnet arbeid i hjemmet kan gjøres mer tilgjengelig, brukervennlig og effektiv. Rapport med utredet og anbefalt forslag til dette planlegges lagt fram i løpet av første halvår 2021.

Som oppfølging av felles forebyggingsstrategi, jobber Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten og politiet også med styrket informasjon og veiledning til forbrukere.

Ansvar: Barne- og familiedepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Finansdepartementet

Tiltak 11. Åpenhet om virksomheters innvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold

Varer og innsatsfaktorer produseres og omsettes i dag i leverandørkjeder med foregreninger i en rekke land. Stadig billigere produkter og produksjon bidrar til å sette arbeidsforholdene i globale leverandørkjeder under press. utfordringene er grenseoverskridende, og slaverilignende arbeidsforhold og annen utnyttelse av arbeidstakere forekommer i mange land. Med globale og komplekse leverandørkjeder er det vanskelig for forbrukere, sivilsamfunnet og andre å få informasjon om produksjonsforholdene.

Regjeringen oppnevnte i 2018 Etikkinformasjonsutvalget. Dette ekspertutvalget skulle vurdere om næringsdrivende bør pålegges en plikt til å informere om samfunnsansvar og oppfølging av leverandørkjeder. Utvalget var ledet av professor Ola Mestad og medlemmene kom fra sivilsamfunn, fagbevegelse, næringsliv, forvaltning og akademien. Etikkinformasjonsutvalget ble opprettet etter to anmodningsvedtak fra Stortinget. Utvalget leverte sin endelige rapport i november 2019 hvor de foreslo en ny lov om åpenhet om virksomheters forhold til grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i egen virksomhet og i leverandørkjeder. Formålet med loven er todelt: For det første skal den gi forbrukere, fagforeninger, organisasjoner og andre rett til informasjon for at de skal kunne treffe informerte valg og stille krav. For det andre skal det kunne bidra til å bedre arbeidsforholdene til mennesker som er tilknyttet globale leverandørkjeder både i og utenfor Norge.

Regjeringen arbeider med oppfølgingen av Etikkinformasjonsutvalgets rapport og forslaget til åpenhetslov. Det er satt ned en interdepartemental arbeidsgruppe som ledes av Barne- og familiedepartementet og består av representanter fra Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet, Forsvarsdepartementet, Klima- og

miljødepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Utenriksdepartementet.

Ansvar: Barne- og familiedepartementet

Tiltak 12. Næringslivskontakter i politiet

Politidistriktene og Kripos har godt fungerende næringslivskontakter, som er sentrale i politiets innsats for å forebygge arbeidslivskriminalitet. Næringslivskontaktene skal blant annet formidle oppdatert kunnskap om trusselbildet til relevante virksomheter og aktører, gi råd til utbyggere for større bygg- og anleggsprosjekter, ha kontakt om kriminalitetsutfordringer med aktører i utsatte næringer, og generelt være en pådriver og tilrettelegger for samhandling mellom politi, kontrolltater, næringslivet og organisasjonene.

ØKOKRIM skal i samarbeid med Kripos etablere en plattform for politiets næringslivskontakter for å videreutvikle kontaktenes arbeid innenfor blant annet økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet. Plattformen skal sikre samordnet og likeartet innsats overfor næringslivet i alle politidistrikter.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Tiltak 13. Anbefalinger til seriøsitetskrav i offentlige anskaffelser

Regjeringen ønsker at den offentlige innkjøpsmakten i enda større grad benyttes til å utestenge kriminelle aktører fra offentlige kontrakter. I noen bransjer er det større utfordringer med kriminelle aktører, og det kan derfor være særlig aktuelt å gå lenger enn minimumskravene i regelverket. I bygge- og anleggsnæringen har Fellesforbundet, Byggenæringens Landsforening (BNL), KS og DFØ gått sammen om seriøsitetskrav til bruk i bygg- og anleggskontrakter. Bestemmelsene stiller krav til blant annet lønns- og arbeidsvilkår, HMS-kort, krav om faglærte håndverkere, lærlinger, sikkerhet, og begrensninger i adgangen til bruk av underleverandører. Det er også flere kommuner som har tatt i bruk seriøsitetskrav som går lenger enn disse seriøsitetsbestemmelsene. Særlig kjent er seriøsitetsmodellene til Oslo kommune, Skien kommune og Telemark fylkeskommune. Ordningene kan bidra til å fremme seriøse leverandører ved offentlige innkjøp, men tiltak på dette området må vurderes opp mot EØS-retten. ESA reiste i 2020 for eksempel spørsmål ved de gjeldende ordningene. I påvente av nærmere avklaringer vil regjeringen i denne omgang primært se på mulighetene som finnes i eksisterende regelverk.

Nærings- og fiskeridepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet ønsker å innlede en dialog med næringslivsorganisasjoner, arbeidstakerorganisasjoner, offentlige oppdragsgivere og andre relevante aktører for å drøfte muligheter knyttet til å stille krav om seriøsitet i offentlige anskaffelser. Formålet med dialogen vil være å vurdere behovet og eventuelt mulighetene for felles generelle anbefalinger om seriøsitetskrav innenfor offentlige anskaffelser. Dialogen må ses i sammenheng med DFØs arbeid med å utarbeide veiledning til oppdragsgivere som ønsker å ta i bruk strengere krav mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet enn regelverket krever (tiltak 14), samt de andre tiltakene som er satt i gang på området.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 14. Veiledning om og oppfølging av regelverket for offentlige anskaffelser

Nærings- og fiskeridepartementet la våren 2019 fram "Meld. St. 22 (2018-2019) Smartere innkjøp – effektive og profesjonelle offentlige anskaffelser". Meldingen inneholder et eget kapittel om bekjempelse av arbeidslivskriminalitet og useriøsitet. Her framgår det at økt kompetanse og profesjonalisering hos oppdragsgivere er avgjørende for at de skal lykkes med å forhindre arbeidslivskriminalitet i offentlige kontrakter. Meldingen peker på at et godt regelverk ikke alene kan sikre gode og effektive anskaffelser, til det trengs det profesjonelle oppdragsgivere.

Anskaffelsesregelverket inneholder flere bestemmelser som skal bidra til å forhindre arbeidslivskriminalitet og useriøse leverandører: Begrensning i antall ledd i leverandørkjeden, krav om lærlinger, krav til skatteattest, bestemmelser om avvisning av leverandører mv. Nærings- og fiskeridepartementet utarbeidet i 2018 en ny helhetlig veiledning⁵ til anskaffelsesregelverket. Veiledningen om kravene som legger til rette for at oppdragsgivere skal kunne velge seriøse leverandører er i stor grad knyttet til minimumskravene i regelverket. Som en oppfølging av stortingsmeldingen utarbeider DFØ en overordnet veiledning til oppdragsgivere som ønsker å ta i bruk strengere krav mot useriøsitet og arbeidslivskriminalitet enn det anskaffelsesregelverket krever. Slik veiledning vil være et bidrag til den profesjonaliseringen og kompetanseutviklingen som en ønsker å få til når det gjelder offentlige innkjøp. Veiledningen er planlagt ferdigstilt i slutten av første kvartal 2021.

I 2018 lanserte DFØ en digital veileder⁶ til forskriften om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter. DFØ har i 2019 og 2020 gjennomført ulike veiledningsaktiviteter knyttet til veilederen, i samarbeid med Arbeidstilsynet, Skatteetaten og KS. DFØ utarbeider i samarbeid med Arbeidstilsynet et e-læringskurs rettet mot offentlige oppdragsgivere. Kurset vil inneholde blant annet en gjennomgang av regelverket for lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter, og hva man som offentlig oppdragsgiver skal kontrollere og hvordan man rent praktisk kan gjennomføre kontroller.

Arbeidstilsynets erfaringer fra tilsyn med offentlige oppdragsgivere i perioden 2017-2020 er at det har vært en positiv utvikling knyttet til oppdragsgivernes etterlevelse av regelverket knyttet til anbudskonkurransen, konkurransegrunnlag og kontrakter. Imidlertid ser det ut til at oppdragsgiverne i for liten grad gjennomfører nødvendig kontroll av om kravene til lønns- og arbeidsvilkår overholdes. Arbeidstilsynet fortsetter tilsyn og veiledning med offentlige oppdragsgivere på dette området.

Kravet om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter, som kom i 2017, ble blant annet innført med tanke på å løfte fram seriøse leverandører. Offentlige myndigheter har med dette et viktig virkemiddel for å øke antall lærlinger også i privat virksomhet og samtidig fremme seriøse leverandører. DFØ har utarbeidet en veileder om krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter.⁷

Arbeidstilsynets, Skatteetatens, politiets og Arbeids- og velferdsetatens forebyggende strategi mot arbeidslivskriminalitet inneholder også tiltak som omhandler veiledning og

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/?ch=1>

⁶ <https://www.anskaffelser.no/verktoy/veiledere/veileder-om-lonns-og-arbeidsvilkar-i-offentlige-kontrakter-bokmal>

⁷ <https://www.anskaffelser.no/avtaler-og-regelverk/krav-om-bruk-av-laerlinger-i-offentlige-kontrakter>

samarbeid med offentlige oppdragsgivere for å sette dem i stand til å forhindre arbeidslivskriminalitet i offentlige kontrakter.

Ansvar: Nærings- og fiskeridepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet og Kunnskapsdepartementet

Arbeidslivskriminalitet i offentlige innkjøp

Offentlige anskaffelser utgjør over 500 milliarder kroner hvert år, og det offentlige har stor påvirkningsmulighet. De 300 største leverandørene står for halvparten av leveransene. Bygg- og anleggsvirksomhet utgjør en tredjedel av anskaffelsene. Regelverket om offentlige anskaffelser gir grunnlag for å avvise kriminelle og useriøse leverandører. Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningscenter (NTAES) har undersøkt straffereaksjoner som avvisningsgrunner i 20 625 virksomheter som har levert varer og tjenester til kommunene. De fant at totalt 820 virksomheter (fire prosent) var tilknyttet lovbrudd med straffereaksjon. Disse virksomhetene hadde hatt leveranser til norske kommuner for en verdi på over 30 milliarder kroner over fire år. Undersøkelsen utført av NTAES viser at veldig få virksomheter blir avvist i anbudskonkurranser. Offentlige oppdragsgivere gir uttrykk for at anvendelsen av reglene for avvisning er svært krevende. En hovedårsak er utfordringer med å få tilgang til nødvendig informasjon om virksomhetene. Tydeligere veiledning for adgang til å dele informasjon ved mistanke om arbeidslivskriminalitet er etterspurt av flere oppdragsgivere.

Kilde: Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningscenter (2020) *Situasjonsbeskrivelse 2020. Arbeidslivskriminalitet.*

Tiltak 15. Evalueringer av tiltak innen offentlige innkjøp

Arbeids- og sosialdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet vil lyse ut et oppdrag for å få mer kunnskap om hvordan offentlige innkjøp, herunder profesjonalisering av innkjøp og bestemmelser i anskaffelsesregelverket, bidrar til å fremme seriøsitet hos leverandører til det offentlige. Prosjektet vil også evaluere DFØs veileder om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter (jf. tiltak 14), og hvordan statlige virksomheter har fulgt opp regjeringens fellesføring i 2018 og 2019 i tildelingsbrevene om å motvirke arbeidslivskriminalitet i offentlige innkjøp. Kunnskapen vil gi et viktig grunnlag for å vurdere eventuelle tiltak på innkjøpsområdet slik at det bidrar effektivt til å motvirke arbeidslivskriminalitet. Oppdraget lyses ut i løpet av første kvartal 2021.

Kunnskapsdepartementet har gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å evaluere plikten til å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter, herunder om regelverket følges. Dette vil gi et grunnlag for å foreta eventuelle endringer i regelverket. Evalueringen ferdigstilles i februar 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Kunnskapsdepartementet.

Tiltak 16. Etatenes samarbeid for å forhindre arbeidslivskriminalitet i samferdselssektoren

Statens vegvesen vil i samråd med Bane NOR ta initiativ til å opprette et landsdekkende samarbeidsforum mot arbeidslivskriminalitet i anleggsbransjen. Tiltaket skal fremme mulighetene for erfaringsutveksling og oppfølging av kriminalitet i sektoren. Når det er ulike innkjøpere og byggherrer innenfor kontraktene for utbygging, drift og vedlikehold av infrastruktur kan det oppstå utfordringer knyttet til manglende samordning, informasjondeling, kapasitet og kompetanse. Dette kan føre til økt risiko for kriminalitet og utnyttelse av arbeidstakere.

Offentlige virksomheter har plikt til å stille krav til bruk av lærlinger i kontrakter. Bane NOR har spisset dette kravet, slik at syv prosent av arbeidet innen bygg- og anleggsfagene knyttet til jernbane skal utføres av lærlinger. For å bistå sine leverandører til å oppfylle kravet, vurderer Bane NOR å utvikle veiledninger og verktøy rettet mot byggherrer og leverandører, inkludert egne veiledninger for hvordan man kan vurdere lærlingeordninger hos utenlandske virksomheter. Bane NOR vurderer også å utvikle et felles obligatorisk opplæringsopplegg rettet mot byggherrer i denne bransjen knyttet til lønns- og arbeidsvilkår. Byggherrene skal videreføre opplæringen over for sine underleverandører, og opplæringen skal dokumenteres.

Ansvar: Samferdselsdepartementet

Skatteetatens samarbeidsavtaler med offentlige og private oppdragsgivere

Skatteetaten har inngått samarbeidsavtaler med 16 av landets største offentlige og private oppdragsgivere for å krympe handlingsrommet til useriøse aktører. Avtalen innebærer at tilbydere som vil inngå kontrakt med oppdragsgivere, må signere en fullmakt som gir tilgang til taushetsbelagte opplysninger hos Skatteetaten. Oppdragsgiver får da sanntidsinformasjon som forteller om virksomhetene betaler skatter og avgifter som de skal, og om de er registrert i nødvendige registre. Skatteetaten skal også bistå oppdragsgiverne med stedlige kontroller. Skatteetaten har også lokale samarbeidsavtaler på konkrete utbyggingsprosjekter med offentlige innkjøpere som kommuner og fylkeskommuner.

Tiltak 17. Arbeids- og velferdsetatens samarbeid med seriøse arbeidsgivere og leverandører om arbeidsmarkedstiltak og formidling av arbeidskraft

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for innkjøp og forvaltning av arbeidsmarkedstiltak for store beløp hvert år. I tillegg er etaten selv tiltaksarrangør med ansvar for hele verdikjeden for enkelte arbeidsmarkedstiltak. Det er avdekket risiko for at kriminelle aktører utnytter dette markedet til egen vinning og på bekostning av sårbare arbeidstakere. Det kan være tilfeller der brukere på arbeidsmarkedstiltak får lavere lønn enn forutsatt, blir satt til å utføre andre arbeidsoppgaver eller blir plassert i andre virksomheter enn forutsatt. Risikoen for misbruk av tiltaksordningene gjelder mange ulike bransjer, og kan brukes som et ledd i finansieringen av den kriminelle virksomheten. For å forebygge arbeidslivskriminalitet vil Arbeids- og velferdsetaten jobbe videre med å utvikle målrettet og treffsikker oppfølging og kontroll av risikoutsatte arbeidsmarkedstiltak.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Informasjon og kunnskap

Utenlandske arbeidstakere må settes i stand til å ivareta sine rettigheter og plikter. Målrettet informasjon til ulike målgrupper som søker arbeid i Norge vil gjøre det enklere for arbeidstakere å kjenne til sine rettigheter og plikter, samt å vite hva de kan kreve av sin arbeidsgiver. Tiltak for bedre kunnskapsbasert informasjon og veiledning til ulike målgrupper av arbeidstakere og arbeidsgivere er viktig for å forebygge arbeidslivskriminalitet og useriøse arbeidsforhold.

Kontroll med fagkompetanse er styrket gjennom godkjenningsordningen for utenlandsk fag- og yrkesopplæring, hvor utenlandsk opplæring vurderes som sidestilt med norske fag- eller svennebrev. Ordningen omfatter nå en rekke fagutdanninger i de baltiske landene, Polen og Tyskland. Ordningen utvikles i samarbeid med partene i arbeidslivet og utvides gradvis til nye land og fagutdanninger.

Det er behov for kunnskap om arbeidslivskriminalitet som fenomen, årsaker, konsekvenser, omfang og utvikling. Gjennom økt forståelse av arbeidslivskriminaliteten vil myndighetene være i stadig bedre stand til å utvikle metoder, verktøy, tiltak og reguleringer som bidrar til å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Det er også behov for kunnskap om effekten av innsats for å lære, korrigere og styre innsatsen mot arbeidslivskriminalitet bedre.

Tiltak 18. Målrettet informasjonsarbeid overfor utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere

Etatene driver et omfattende informasjonsarbeid for å sette utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere i stand til å ivareta sine rettigheter og plikter, og dette arbeidet er blitt styrket de senere år. Den enkelte etat har flere egne informasjonskanaler og møteplasser. Disse kanalene er viktige å benytte for å hjelpe brukere videre til nettsiden *workinnorway.no* og andre informasjonskilder om deres rettigheter og plikter i norsk arbeidsliv.

Tilsyn er et viktig virkemiddel for å kontrollere om regelverket følges, men benyttes også til å gi veiledning og informasjon. I tillegg finnes det en rekke målrettede veilednings- og informasjonstiltak. Et eksempel på dette er Arbeidstilsynets flerspråklige kampanje på sosiale medier "Know your rights" (se egen boks).

Servicesenter for utenlandske arbeidstakere (SUA) i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Kirkenes er et tverretatlig samarbeid mellom Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet (UDI). SUA skal bidra til rask søknadsbehandling og tilpasset veiledning til utenlandske arbeidstakere og deres familiemedlemmer. Samtidig har SUA-samarbeidet en viktig kontrollfunksjon. SUA bidrar til å identifisere kritikkverdige og ulovlige arbeidsforhold og falske identiteter. Forhold som avdekkes ved SUA kan være viktige bidrag inn i større saker om arbeidslivskriminalitet og andre lovbrudd. SUA skal videreutvikles som etatenes felles møtepunkt med utenlandske arbeidstakere og deres arbeidsgivere. Samarbeidsetatene jobber med å styrke og videreutvikle SUA-konseptet og vil arbeide med å videreutvikle og gjennomføre tverretatlige veilednings- og informasjonstiltak overfor målgruppen.

Arbeids- og velferdsetaten har ikke egne ressurser i SUA og vil utrede om det kan være hensiktsmessig at de også deltar i det formelle samarbeidet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet, Finansdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Samferdselsdepartementet

Viktige informasjonskanaler

WorkinNorway.no

Skatteetaten, Arbeids- og velferdsetaten, Arbeidstilsynet, UDI og politiet samarbeider om nettsiden *workinnorway.no* som viser brukerne videre til de respektive etatenes nettsider. Nettsiden skal være en viktig informasjonskanal for utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere. Etatene har de siste årene lagt ned et grundig arbeid med å kartlegge og vurdere eksisterende informasjonsaktiviteter overfor utenlandske arbeidstakere. Etatene har sammen identifisert flere områder for forbedring, blant annet knyttet til *workinnorway.no* og behovet for mer kunnskapsbasert innsats mot de ulike målgrupper av utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere.

NyiNorge.no

www.nyinorge.no er en nettside med informasjon om blant annet arbeidsliv utarbeidet for arbeidsinnvandrere og familiegjenforente. Nettsiden er oversatt til tysk, litauisk og polsk, og inneholder opplysninger fra ulike offentlige etater, blant annet Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Politidirektoratet, Skatteetaten og arbeidstakerorganisasjonen Fellesforbundet. IMDI (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet) har ansvaret for nettsiden.

Know your rights

Know your rights er en informasjonskampanje rettet mot utenlandske arbeidstakere i Norge, der hensikten er å gjøre dem bedre kjent med hvilke rettigheter og plikter de har i norsk arbeidsliv. Kampanjen er et samarbeid mellom Arbeidstilsynet i Norge, Bulgaria, Romania, Estland og Litauen og er finansiert av EØS-midlene (jf. tiltak 43). I løpet av en ettårsperiode gjennomføres det annonsering i flere faser i sosiale medier og andre digitale flater der målgruppene befinner seg. Kampanjen består av filmer, postkort og plakater i tillegg til informasjonssiden *knowyourrights.no* som ligger på Arbeidstilsynets nettsider. *Knowyourrights.no* finnes på norsk, engelsk, bulgarsk, rumensk, estisk, litauisk og russisk.

Know your rights

Også SMSØ og treparts bransjeprogram har informasjons- og veiledningstiltak rettet mot utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere (jf. tiltak 3 og 4). Informasjon til utenlandske arbeidstakere om norsk arbeidsliv og fagorganisering er videre tema i den partssammensatte arbeidsgruppen som ser på styrking av det organiserte arbeidslivet (jf. tiltak 2).

Tiltak 19. Informasjon og veiledning til arbeidsgivere og sesongarbeidere i landbruket

Det er avdekket brudd på reglene for lønns- og arbeidsvilkår og innkvartering for sesongarbeidere i landbruket. Myndighetene, organisasjonene innen landbruket og produsentforeningene innen grøntnæringen vil samarbeide om informasjon og veiledning til arbeidsgivere om rettigheter og plikter i arbeidsforholdet. Organisasjonene i landbruket vil innføre et obligatorisk arbeidsgiverkurs for bønder om blant annet kontrakter, lønn og arbeidsforhold. Gartnerforbundet har med bistand fra Arbeidstilsynet arrangert flere webinarer som handler om bonden som arbeidsgiver. Det vil også bli utarbeidet informasjon til utenlandske sesongarbeidere. Mange av disse kommer fra land utenfor EØS-området og kan være i en særlig sårbar posisjon. Det skal vurderes om grove brudd eller gjentatte brudd på arbeidsmiljøloven også bør gi grunnlag for at arbeidsgivere gis karantene etter utlendingsloven. Slike brudd er i dag ikke omfattet av sanksjonsbestemmelsene i utlendingsregelverket.

Ansvar: Landbruks- og matdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 20. Økt bistand til ofre for menneskehandel i form av tvangsarbeid

I en del tilfeller innebærer arbeidslivskriminalitet grov utnyttelse av sårbare arbeidstakere. Det kan være personer som er særlig sårbare på grunn av fattigdom, gjeld, lav alder, nedsatt funksjonsevne, arbeidsløshet eller mangel på utdanning. I samsvar med Norges internasjonale forpliktelser gjennomfører myndighetene tiltak for å bekjempe menneskehandel. Mulige ofre for menneskehandel, også de som er utnyttet i tvangsarbeid, har flere rettigheter, som blant annet retten til opphold i en periode på seks måneder, den såkalte refleksjonsperioden, og retten til bistandsadvokat. Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel fra 2016 følges opp med tiltak for å styrke bistanden til ofrene. Det er behov for bistand til ofre for arbeidslivskriminalitet og grovere tilfeller av tvangsarbeid med ulike hjelpetiltak. I dag gis det økonomiske tilskudd til blant annet frivillige organisasjoner som bistår utsatte arbeidstakere. Regjeringen vil videreføre dette samarbeidet. Sammen med partene i arbeidslivet og organisasjoner som Caritas, Frelsesarmeen og Kirkens Bymisjon vil regjeringen drøfte hvordan denne innsatsen kan styrkes og målrettes.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 21. Norskopplæring for arbeidsinnvandrere

Etter forslag fra Regjeringen er det bevilget 25 millioner kroner over statsbudsjettet for 2021 til iverksetting av en "norskinnsats". Målet er å gi flere med svake norskerferdigheter et tilbud om frivillig norskopplæring. Målgruppen er voksne innvandrere med behov for å lære mer norsk, uavhengig av botid i Norge og innvandringsårsak. Arbeidsinnvandrere fra EØS-land og deres familiemedlemmer er en gruppe som særlig vil kunne dra nytte av tiltakene.

For arbeidsinnvandrere som bosetter seg og arbeider over lengre tid i Norge, vil bedre kunnskaper i norsk gjøre det enklere å forstå informasjon fra myndighetene og dermed kjenne til sine rettigheter og plikter i arbeidslivet. Dette vil kunne bidra til å forebygge arbeidslivskriminalitet og useriøse arbeidsforhold.

Ansvar: Kunnskapsdepartementet

Tiltak 22. Bedre kunnskap om arbeidslivskriminalitet

Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) utarbeidet i 2020 en situasjonsbeskrivelse om arbeidslivskriminalitet. Dette var en videreutvikling av de to tidligere situasjonsbeskrivelsene fra 2014 og 2017. I 2018 la NTAES også fram en rapport om etatenes sanksjonsmuligheter og en rapport om kriminelle i arbeidslivet basert på en analyse av politiets straffesaksregister. Det skal gjennomføres en evaluering av NTAES i 2021. Evalueringen skal i hensiktsmessig utstrekning bli fulgt opp i strategiperioden for å sikre best mulig utnyttelse av etatenes samlede kunnskap i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.

Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten har også opprettet en tverretattlig analysegruppe for effektmåling. Kunnskapen anvendes til både forbedring og til prioritering og innretning av den videre innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. Etatene vil videreutvikle arbeidet med kunnskapsutvikling med tanke på felles begrepsforståelser og bedre tilrettelegging av data og systematisering av informasjon. Etatene vil videreutvikle grunnlaget for effektvurderinger gjennom arbeid med felles begrepsforståelser og bedre tilrettelegging av data og systematisering av informasjon. Det arbeides med tiltak for å styrke etatenes muligheter til å dele og sammenstille informasjon, jf. tiltak 26.

Ansvar: Finansdepartementet koordinerer

Tiltak 23. Kartlegge og vurdere utviklingen av tilknytningsformer i arbeidslivet

I samarbeid mellom Arbeids- og sosialdepartementet og partene i arbeidslivet gjennomføres det forskningsprosjekter for å kartlegge hvordan bruken av tilknytningsformer som midlertidig ansettelse, innleie og selvstendig næringsdrivende utvikler seg. Det gjennomføres et forskningsprosjekt om tilknytningsformer i arbeidslivet i perioden 2018–2022 der en også skal se på konsekvensene av endringene i reglene om innleie som trådte i kraft i 2019. Det er nylig gjennomført kartlegginger av omfang og særtrekk ved franchise- og konsernforhold, med vekt på arbeidsgiveransvar og arbeidstakerrettigheter, og om bruken av entrepris i arbeidslivet. Disse kartleggingene vurderes og følges opp av det partssammensatte utvalget om fremtidens arbeidsliv. Utvalget skal vurdere rammeverket for ulike tilknytningsformer for de som utfører arbeid og rammeverket for arbeidsgiveransvar. Utvalget legger etter planen fram sin innstilling i juni 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 24. Evaluere innsatsen mot arbeidslivskriminalitet

I 2021 planlegges det å sette i gang et prosjekt for å evaluere etatssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet, med sikte på at en rapport skal legges fram i første halvår 2022. Evalueringen skal ta utgangspunkt i de tre prioriterte målene for etatssamarbeidet (jf. tiltak 25). Det vil si å vurdere om følgende mål blir nådd;

- Sentrale trusselaktører har fått sin kapasitet og intensjon betydelig redusert
- Utenlandske arbeidstakere er satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter
- Forbrukere og oppdragsgivere bidrar ikke til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester.

Dette vil følge opp et lignende prosjekt som ble gjennomført på grunnlag av strategien fra 2015, samt Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes innsats mot arbeidslivskriminalitet fra 2016.

For å vurdere effektene av en del tiltak skal det også settes i gang en evaluering av gjennomførte tiltak innenfor offentlige innkjøp (jf. tiltak 15). Videre er det i gang en evaluering av allmenngjøringsordningen, hvor en rapport vil foreligge til sommeren 2021. Resultatene fra disse prosjektene, sammen med etatenes felles vurderinger, vil gi et grunnlag for å gjøre en samlet vurdering av noen av de tiltakene som er gjennomført for å motvirke arbeidslivskriminalitet og useriøse forhold i arbeidslivet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Effektivt kontrollsamarbeid

Det tverretatlige a-krimssamarbeidet mellom Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten er sentralt i innsatsen med å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Samarbeidet er styrket, og i perioden 2015 - 2017 ble det etablert a-krimssentre i Oslo, Bergen, Stavanger, Kristiansand, Trondheim, Bodø og Tønsberg. Det er også samarbeid mellom etatene andre steder i landet. Tolletatens ansvar for å føre kontroll med grensekryssende vareførsel og valuta har et tett grensesnitt mot arbeidslivskriminalitet, og samarbeidet med Tolletaten vil derfor bli forsterket.

I tillegg er andre myndigheter viktige i samarbeidet og innsatsen mot arbeidslivskriminalitet. For å oppnå effekter og merverdi av det tverretatlige a-krimssamarbeidet, er det særlig viktig med gode rammebetingelser, bl.a. i form av styrket mulighet for å dele og behandle informasjon mellom etatene.

Tiltak 25. Videreutvikle det tverretatlige samarbeidet

Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet, Tolletaten og Skatteetaten skal prioritere innsatsen for å forebygge og bekjempe arbeidslivskriminalitet. Etatene har innrettet sin innsats mot å oppnå tre mål:

- Sentrale trusselaktører har fått sin kapasitet og intensjon betydelig redusert
- Utenlandske arbeidstakere er satt i stand til å ivareta sine rettigheter og oppfylle sine plikter
- Forbrukere og oppdragsgivere bidrar ikke til arbeidslivskriminalitet ved kjøp av varer og tjenester

Etatene har lagt fram en ny felles handlingsplan mot arbeidslivskriminalitet for perioden 2019-2022. Handlingsplanen legger rammer for en tverretatlig innsats på alle nivå i etatene og gir føringer for oppfølging av de tre målene. Det er innført en felles styringsmodell som tydeliggjør roller og rammer for a-krimssamarbeidet. Samtidig er det fortsatt et kontinuerlig utviklingsarbeid om samhandlingsstrukturer, arbeidsdeling, arbeidsprosesser og arbeidsmetodikk, både innad i a-krimssentrene og mellom sentrene og etatene for øvrig. Etatene gjennomfører nå en evaluering av styringsmodellen, og resultater vil foreligge i 2021. I 2021 vil samarbeidet med Tolletaten bli forsterket for å styrke koordinering av innsatsen.

Samarbeidet skal utvikles og styrkes, og etatene skal stille ressurser nødvendig utviklingsarbeid og effektiv og slagkraftig innsats. Kunnskap skal være grunnlag for prioritering av innsats og bruk av virkemidler, og videreutvikling av kunnskap er et felles ansvar for etatene.

Det er nødvendig at etatenes virkemidler og sanksjoner som de samlet sett disponerer, benyttes på en mest mulig effektiv måte. Sakene som avdekkes følges opp i samspill mellom a-krimsentrene og "linjen" i de respektive etatene. Her vil det også bli vurdert om den mest effektive reaksjonen er å bruke etatenes forvaltningssanksjoner, eller om saken bør anmeldes og følges opp i straffesporet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Tiltak 26. Styrket informasjonsdeling mellom offentlige myndigheter

Informasjonsdeling er et av de viktigste premissene for å få til et effektivt a-krim-samarbeid mellom ulike offentlige myndigheter. Dette gjelder både i deres ordinære virksomhet og i særskilte formaliserte samarbeid. Regjeringen ønsker å legge til rette for styrket informasjonsdeling som kan bidra til et mer effektivt samarbeid mellom offentlige myndigheter.

Forvaltningslovutvalget vurderte i sin innstilling i mars 2019 blant annet forvaltningslovens regler om taushetsplikt opp mot etatenes behov for informasjon fra andre myndigheter for å bekjempe kriminalitet. Utvalget foreslår blant annet en utvidelse av adgangen til informasjonsdeling, noe som også vil omfatte a-krim-samarbeidet. Justis- og beredskapsdepartementet har fulgt opp dette forslaget med å utarbeide et høringsnotat om endringer i reglene i dagens forvaltningslov om deling av taushetsbelagte opplysninger. Forslaget ble sendt på høring 2. september med høringsfrist 1. desember 2020. Det er foreslått å ta inn en hjemmel for utvidet informasjonsdeling på bestemte vilkår, og en hjemmel til å fastsette forskrifter om adgang til deling og behandling av taushetsbelagte opplysninger innenfor særskilte områder, som a-krim-samarbeidet. Justis- og beredskapsdepartementet vil følge opp høringen med sikte på å fremme en lovproposisjon for Stortinget.

Justis- og beredskapsdepartementet har satt ned en arbeidsgruppe som skal utarbeide forskrifter om informasjonsdeling- og behandling i a-krim-samarbeidet. Arbeidsgruppen skal også vurdere behovet for en plikt for offentlige myndigheter til å gi informasjon for å bekjempe arbeidslivskriminalitet. Departementet har også sendt på høring et utkast til veileder om taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett i forvaltningen. Veilederen er tverrsektoriell og omtaler blant annet de reglene som gjelder for alle innenfor forvaltningen på dette området.

Det har særlig vært pekt på at Arbeids- og velferdsetaten har manglende hjemler til å dele informasjon. Arbeids- og sosialdepartementet vurderer derfor om det også er behov for endringer i NAV-loven.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer

Tiltak 27. Styrket samarbeid og oppfølging i vei- og transportsektoren

I deler av samferdselssektoren er det behov for særskilt innsats mot arbeidslivskriminalitet. Statens vegvesen har opprettet en egen krimenhetsenhet for sitt ansvarsområde og det er etablert en strategi for økt samarbeid mellom Statens vegvesen, Arbeidstilsynet, Skatteetaten, Tolletaten og politiet for økt samarbeid og styrking av kontrollaktivitetene på vegtrafikkområdet. Det skal videre vurderes behov og muligheter for tettere samarbeid for å støtte arbeidet mot transportkriminalitet, nasjonalt og internasjonalt. Statens vegvesen samarbeider også noe med a-krimsentrene om tilsyn og kontroller nasjonalt og internasjonalt på veitrafikkområdet. Dette arbeidet vil bli videreført.

Erfaringer fra kontrollvirksomheten viser et behov for å avdekke kriminelle aktører på vegtrafikkområdet. Dette krever tett myndighetssamarbeid og spesialisert kompetanse. Arbeidstilsynet avdekker at mange utenlandske sjåførere som kjører kabotasjetransport, dvs. som er på midlertidig transportoppdrag innenlands i Norge, får for lite betalt. Disse arbeidstakerne er mindre kjent med sine rettigheter i Norge enn sine norske kolleger. Etter forslag fra regjeringen er loven endret slik at Statens vegvesen kan bruke sitt fortrinn som tilsynsmyndighet langs veien til å samle inn opplysninger, blant annet om lønn, og overføre informasjonen til Arbeidstilsynet. Dette samarbeidet vil gi mer systematisk kontroll av lønns- og arbeidsvilkår og kan bidra til å redusere uønsket konkurransevridning der det avdekkes at allmenngjøringsbestemmelsene ikke følges av virksomhetene som driver gods- eller persontransport i Norge.

For å effektivisere håndhevingen på vegtransportområdet vil Samferdselsdepartementet fremme forslag til nødvendige lov- og forskriftsendringer om rett til å holde tilbake kjøretøy der det er nødvendig for å sikre betaling av bøter og gebyrer ilagt for brudd på regelverket og økt bruk av overtredelsesgebyr som reaksjon.

Stortinget har våren 2020 anmodet regjeringen om konkrete tiltak for å motvirke useriøs transportvirksomhet. Dette omfatter digitaliseringstiltak, å sikre innkreving av bøter for brudd på tekniske krav til kjøretøyet og kabotasjereguleringen og å utrede medansvar for transportbestillere. Departementene samarbeider nå om videre oppfølging og vil komme tilbake til Stortinget på egnede måter.

Ansvar: Samferdselsdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 28. Styrket kontroll av byggkvalitet

Regjeringen oppnevnte i 2018 et ekspertutvalg som skulle vurdere hvilke virkemidler i plan- og bygningslovgivningen som er best egnet til å oppfylle målet om forsvarlig byggkvalitet, tydelig plassering av ansvar, og kvalifiserte og seriøse aktører. Utvalget leverte sin rapport i 2020. Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil utrede videre hvordan virkemidlene i regelverket best kan innrettes for å sikre kvalitet og seriøsitet i bygge- og anleggsnæringen.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil styrke kommunenes virkemidler for å følge opp brudd på regelverket, og utreder mulighetene for dette. I rapporten fra ekspertutvalget foreslås det å styrke kontrollsamarbeidet mellom sektormyndigheter.

Departementet ser på mulighetene for hjemler for varsling av andre sektormyndigheter ved mistanke om ulovlige forhold etter andre regelverk.

Ansvar: Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Sanksjoner og oppfølging

De som begår kriminelle handlinger skal bli oppdaget, sanksjonert og straffet. En sentral målsetting for etatssamarbeidet mot arbeidslivskriminalitet er at etatene benytter sine samlede sanksjonsmuligheter på en effektiv måte og utfyller hverandre i virkemiddelbruken for å bekjempe de kriminelle aktørene.

Et av særtrekkene ved arbeidslivskriminaliteten er at den rammer arbeidstakere som kan være i en sårbar posisjon. Derfor fremmes det flere forslag for å styrke arbeidstakeres rettigheter og øke det generelle straffenivået for brudd på arbeidsmiljølovens bestemmelser.

Inndragning av utbytte fra straffbare handlinger er et sentralt virkemiddel ved bekjempelse av arbeidslivskriminalitet. Regjeringen ønsker å tilrettelegge for at inndragning skal benyttes i større grad enn i dag. Det er opprettet bo-koordinatorer i alle politidistrikt for å bidra til en raskere oppfølging av saker om konkursskriminalitet. Regjeringen ønsker å styrke arbeidet mot denne form for kriminalitet ytterligere. Det skal videre vurderes en straffebestemmelse for "stråmannsvirksomhet", sammenslåing av offentlige garantiordninger for tilsagn om dekning av utgifter til bobehandling, og direkte tilgang til Konkursregisteret for politiet og Skatteetaten.

Tiltak 29. Straff for lønnstyveri fra arbeidstaker

Lønnstyveri brukes om situasjoner hvor arbeidsgiver på en eller annen måte beriker seg av arbeidstakers lønn, pensjon eller annen godtgjørelse. Det er vanskelig å anslå omfanget av lønnstyveri. Arbeidstilsynet opplyser at de blant annet har avdekket tilfeller av "doble kontraktsett" for å skjule at det ikke betales allmenngjort lønn. De opplyser også om tilfeller av "pay back", det vil si at arbeidstaker får utbetalt korrekt lønn, men hvor deler av lønnen deretter betales tilbake til arbeidsgiver.

Det er uakseptabelt at noen useriøse arbeidsgivere unnlater å gi de ansatte den lønnen de har krav på. Regjeringen vil våren 2021 legge frem en proposisjon for Stortinget med forslag om en egen straffebestemmelse for lønnstyveri. Forslaget vil også ramme arbeidsgivere som misbruker permitteringsordningen. Nytt med forslaget er også en endring i allmenngjøringsloven som innebærer at Arbeidstilsynet skal kunne gi pålegg om oppfyllelse av selve lønnskravet.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 30. Styrket håndheving av ulovlig innleie

Endringer i reglene om adgang til innleie trådte i kraft i 2019. Det er viktig å sikre at reglene om bruk av innleie overholdes. Etter vedtak i Stortinget har Arbeidstilsynet fått myndighet til å føre tilsyn med at vilkårene for å leie inn fra bemanningsforetak og kravet til likebehandling av innleide arbeidstakere er oppfylt, herunder kompetanse til å gi sanksjoner ved brudd på disse reglene. Arbeidstilsynet gjennomførte høsten 2020 en pilot innen byggenæringen for å kontrollere om virksomheter overholder reglene om bruk av innleie. Erfaringer fra piloten, både når det gjelder utvalg av virksomheter for tilsyn og gjennomføring av tilsyn, legges til grunn for en videreføring av tilsynsinnsatsen i 2021 og utvidelse til flere næringer. Det er foreslått styrking av tilsynsinnsatsen i forslag til statsbudsjett for 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 31. Krav om lønnsutbetaling via bank

Våren 2021 vil regjeringen fremme en proposisjon med forslag om å ta inn en bestemmelse i arbeidsmiljøloven om at lønn skal betales via bank. Dette forslaget vil innebære at det i utgangspunktet vil være forbud mot å utbetale lønn i kontanter. Enkelte arbeidsgivere velger bevisst å betale lønn i kontanter for å slippe skatter og avgifter. Bruk av kontanter, herunder lønnsutbetaling med kontanter, vanskeliggjør avdekking av svart omsetning og andre omgåelser av regelverket. Fra sine felles kontroller rapporterer Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten at kontant utbetaling av lønn er noe som forekommer i forbindelse med skatteunndragelser og brudd på annet regelverk som gjelder for arbeidslivet. Det vil være et unntak for påbudet om lønn via bank, dersom den enkelte av ulike årsaker ikke kan få konto. Arbeidstilsynet vil gis hjemmel til kontroll og håndheving.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 32. Økte strafferammer i arbeidsmiljøloven og allmenngjøringsloven

Straffebestemmelsene er viktig i arbeidet for å se til at useriøse og kriminelle arbeidsgivere har så lite spillerom som mulig. Brudd på bestemmelser i arbeidsmiljøloven kan etter omstendighetene ha svært alvorlige konsekvenser, både for arbeidstakerne som direkte rammes og for samfunnet. Det er viktig at strafferammene i arbeidsmiljøloven gjenspeiler alvorligheten av å overtre regelverket, slik at den har ønsket allmennpreventiv og individualpreventiv effekt. Departementets vurdering er at strafferammen i arbeidsmiljøloven bør økes fra tre til fem års fengsel. Proposisjonen vil bli lagt frem for Stortinget våren 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 33. Mer effektiv sanksjonering

Regjeringen er opptatt av at sanksjoneringen av lovbrudd er effektiv og at den kjennes. Reaksjonen skal stå i forhold til lovbruddets alvorlighet. Etatenes samlede ressurser og sanksjonsmuligheter skal ses i sammenheng og utnyttes effektivt ved sanksjonering.

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) skal i 2021 utarbeide en oppdatert rapport med oversikt over alle samarbeidende kontrolletaters og utlendingsforvaltningens sanksjonsmuligheter og bruken av disse, slik at det blir lettere for etatene å utnytte sanksjonsmulighetene mer helhetlig.

Lovbrudd som kontrolletatene har forutsetninger for å oppklare og sanksjonere på en tilstrekkelig måte, bør i utgangspunktet sanksjoneres med forvaltningssanksjoner (som overtredelsesgebyr, tvangsmulkt, inndragning mv). Kontrolletatene skal derfor gjennomgå sine anmeldelsesinstrukser jevnlig og vurdere hvilke tilfeller som ikke bør politianmeldes.

Politiet og påtalemyndigheten skal prioritere innsatsen for å etterforske og føre for retten lovbrudd som er av alvorlig karakter, eller som ikke anses å kunne sanksjoneres tilstrekkelig gjennom forvaltningssporet.

Riksadvokaten skal styrke sin fagledelse på økonomisk kriminalitet, herunder arbeidslivskriminalitet, og bidra til å øke statsadvokatembetenes og politidistriktenes kompetanse og innsats for å bekjempe denne typen kriminalitet.

Justis- og beredskapsdepartementet vil på sikt også vurdere om det er behov for strengere sanksjoner for kjøpere og tilbydere av svarte tjenester.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Tiltak 34. Endringer i reglene for inndragning

Økonomisk vinning er som regel drivkraften bak økonomisk kriminalitet og arbeidslivskriminalitet.

Straffelovrådet fikk blant annet i oppdrag å vurdere om det er grunn til å foreslå endringer i reglene om inndragning av straffbart utbytte, og rådet overleverte sin delutredning nr. 2 – *Inndragning av utbytte fra gjengkriminalitet* 16. september 2020. Rådet foreslår blant annet en ny bestemmelse som hjemler inndragning av utbytte uten at det kan påvises hvilken konkret straffbar handling utbyttet stammer fra, og inndragning i situasjoner der ingen gjør krav på å være eier av en beslaglagt ting, og det er sannsynlig at tingen er utbytte fra en straffbar handling.

Justis- og beredskapsdepartementet følger opp Straffelovrådets utredning og vil se på behovet for en videre utredning av forslaget om en ordning med sivilrettslig inndragning i sammenheng med denne. Det er mye som tyder på at Straffelovrådets forslag til endringer i de strafferettslige inndragningsreglene langt på vei kan fylle de samme formålene som en ordning med sivilrettslig inndragning, men uten de samme institusjonelle utfordringene og kostnadene som innføringen av et slikt system vil medføre.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Tiltak 35. Øke bruken av inndragning

Politiet har som mål å øke bruken av inndragning, og vil fortsette å jobbe for å øke bruken av dette virkemidlet. ØKOKRIM har fått rollen som fagforvalter for finansiell

sporsikring og skal bidra med å styrke arbeidet med inndragning i politidistriktene. Det arbeides også for å etablere inndragningsansvarlige i politidistriktene og en nasjonal kompetansesenterfunksjon ved ØKOKRIM til støtte for økt satsing på inndragning i distriktene.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Tiltak 36. Enklere tilgang til konkursopplysninger

Tilgang til opplysninger i Konkursregisteret er viktig i myndighetenes arbeid mot konkursskriminalitet og konkursgjengangere. Politiet og Skatteetaten kan få tilgang til opplysninger i Konkursregisteret, også opplysninger om ilagt konkursskarantene, etter konkursregisterforskriften § 10.

Justis- og beredskapsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Finansdepartementet har gitt Brønnøysundregistrene, Skatteetaten og Politidirektoratet i oppdrag å utrede muligheten for å gi politiet og skattemyndigheten direkte tilgang til Konkursregisteret. Utredningen ledes av Brønnøysundregistrene og skal fullføres i løpet av 2021.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer

Tiltak 37. Straff for «stråmannsvirksomhet»

Det er et problem for samfunnet og næringslivet at konkursgjengangere benytter stråmenn for blant annet å omgå ilagt næringsforbud og konkursskarantene, og drive kriminell virksomhet. En arbeidsgruppe med representanter fra Riksadvokaten, ØKOKRIM, Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten, Tolletaten og Skatteetaten har sett nærmere på såkalte formallovbrudd. Arbeidsgruppen har blant annet foreslått at det utredes en ny straffebestemmelse for «stråmannsvirksomhet», som omfatter både det å la seg bruke som stråmann, og å medvirke til at andre setter seg i en slik rolle. Justis- og beredskapsdepartementet følger opp rapporten og utarbeider et høringsnotat om en ny straffebestemmelse om «stråmannsvirksomhet».

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet

Tiltak 38. Vurdere sammenslåing av garantiordninger

Det er i dag flere ulike offentlige garantiordninger for tilsagn om dekning av utgifter til bobehandling, blant annet for å avdekke eventuelle straffbare forhold.

En arbeidsgruppe har utredet en eventuell sammenslåing av Justis- og beredskapsdepartementets særskilte garantiordning med andre offentlige garantiordninger for å sikre bedre ressursutnyttelse, mer effektiv forvaltning og bedre bekjempelse av arbeidslivskriminalitet. Arbeidsgruppen har blant annet anbefalt at Justis- og beredskapsdepartementets særskilte garantiordning avvikles, og at ordningen med garantistillelse for undersøkelse av økonomisk kriminalitet innlemmes som en del av de garantiordningene skattemyndighetene forvalter i dag. Arbeidsgruppen anbefalte også at den nye ordningen i sin helhet forvaltes av skattemyndighetene.

Justis- og beredskapsdepartementet, Finansdepartementet, og eventuelt Arbeids- og sosialdepartementet, følger opp utredningen, og skal vurdere en sammenslåing av dagens garantiordninger i én ny og felles garantiordning som skal forvaltes av skattemyndighetene.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet

Bedre registerordninger og identitetsforvaltning

Etatene som samarbeider om å bekjempe arbeidslivskriminalitet erfarer at de kriminelle aktørene og nettverkene er godt organisert. De melder om profesjonelle aktører som skaffer seg innpass i markedet og økonomisk vinning ved å benytte ulike kreative metoder i strid med gjeldende regelverk. Bruk av falske identiteter og registrering av uriktige opplysninger i ulike registre muliggjør arbeidslivskriminalitet.

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å bedre registerkvaliteten i ulike offentlige registre, bekjempe misbruk av identiteter og fremme sikker fysisk og digital identifisering.

En helhetlig nasjonal identitetsforvaltning er avgjørende for å redusere arbeidslivskriminalitet og annen alvorlig kriminalitet. Skatteetaten, Politidirektoratet, UDI, Arbeids- og velferdsetaten og Digitaliseringsdirektoratet har etablert Koordineringsgruppen for Identitetsforvaltning (KOID). For en bedre identitetsforvaltning i Norge må etatene jobbe koordinert og målrettet sammen for å redusere risikoene og imøtekomme samfunnets behov for en mer helhetlig ID-forvaltning. For å målrette innsatsen er det etablert følgende visjon for identitetsforvaltningen:

– én person, én identitet i Norge

Flere av utfordringene ved identitetsmisbruk og identitetstyveri er tett knyttet til manglende mulighet for personer til å bevise én unik identitet. En person kan være registrert med flere identiteter i Folkeregisteret og flere personer kan benytte seg av samme identitetsnummer. Tjenesteytere kan i dag ikke etterspørre et sterkt ID-bevis utstedt til en unik identitet. Å samordne innsats og prioritere arbeid med sikker identitet er et viktig virkemiddel for å forebygge økonomisk kriminalitet.

Tiltak 39. Bedre registerkvalitet i offentlige registre

Offentlige registre er et viktig verktøy for å finne oppdaterte og riktige opplysninger om arbeidsgivere og personbrukere. Falske og uriktige opplysninger i registrene utgjør en risiko for at kriminelle kan oppnå urettmessige fordeler eller omgå sine plikter. For å opprettholde kvaliteten er det nødvendig med kontinuerlig utvikling, oppfølging og kontroll av registrene. Arbeidet skjer både ved løpende kontroll av opplysninger som meldes inn til registrering, og gjennom spesifikke tiltak for å sikre registerkvaliteten.

Brønnøysundregistrene har i samarbeid med Skatteetaten og Statistisk sentralbyrå (SSB) i perioden 2015 til sommeren 2020 slettet i overkant av 200 000 enkeltpersonforetak som er ansett uvirksomme. Sletting av slike foretak gjør det enklere å kontrollere om foretak har reell virksomhet i Norge. Tiltaket videreføres, og gjennomføres en gang i året.

For å hindre at opplysninger registrert i Folkeregisteret kan misbrukes til å begå arbeidslivskriminalitet, svindel og bedragerier må etater som benytter Folkeregisterets opplysninger bevisstgjøres og settes i stand til å avdekke uriktige opplysninger. Som eier og forvaltningsansvarlig for Folkeregisteret, vil Skatteetaten ta initiativ til økt samarbeid om dette med berørte etater.

Tverretatlig analysesamarbeid mellom Arbeids- og velferdsetaten og Skatteetaten har avdekket at tiltak innført under koronapandemien kan utnyttes og blir misbrukt ved innrapportering av falske opplysninger gjennom a-ordningen. Skatteetaten og Arbeids- og velferdsetaten vil samarbeide for å hindre at opplysninger registrert i a-ordningen kan misbrukes til å begå arbeidslivskriminalitet, eksempelvis svindel og bedragerier, samt bidra til at konsumenter som benytter opplysninger fra a-ordningen bevisstgjøres og settes i stand til å avdekke uriktige opplysninger. Sammen med de andre eieretatene vil Skatteetaten ta initiativ til økt samarbeid om dette med berørte konsumenter.

Det europeiske registersamarbeidet Business Registers Interconnection System (BRIS) gir tilgang på opplysninger om foretak fra 27 land. I nær fremtid vil dette gi opplysninger om ilagte konkursskarantener. Et register med opplysninger over reelle rettighetshavere i norske foretak er også under etablering i Brønnøysundregistrene. Tiltak som fører til flere opplysninger, bedre tilgang og økt deling er med på å forbedre kvaliteten i de offentlige registrene.

Ansvar: Finansdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 40. Bedre identitetsforvaltning

Enhver som har fått tildelt et norsk identitetsnummer i form av et d-nummer eller et fødselsnummer skal gis mulighet til å dokumentere på en troverdig måte at han eller hun er rette eier av identitetsnummeret fysisk og digitalt. Det vil redusere risikoen for at personer kan opptre med flere identiteter eller med andres identitet i Norge.

Med lanseringen av nye pass og nasjonale ID-kort høsten 2020 fikk norske borgere tilbud om et sterkt ID-bevis som vil være gyldig som legitimasjon for tilgang til alle offentlige og private tjenester. I utstedelsesprosessen for pass og ID-kort vil det gjennomføres biometriske sammenligningssøk mellom flere registre, slik at søkerens identitetsnummer kan «låses» til de avgitte biometriske opplysningene. Det vil forhindre at samme person kan få utstedt pass eller ID-kort i flere identiteter.

Innføringen av ID-kortet og politiets nye system for biometriske sammenligningssøk gir nye muligheter for å effektivisere ID-forvaltningen overfor norske og utenlandske statsborgere. Følgende tiltak støtter opp under visjonen til KoID og vil bidra til en helhetlig og styrket nasjonal identitetsforvaltning og sikre at én person kun har én unik identitet i Norge:

Registrering og kontroll av EØS-borgeres identitet i Norge

Det er risiko for bruk av falske identiteter og for gjenbruk av identiteter tildelt fra Folkeregisteret på det norske arbeidsmarkedet. Det er behov tiltak rettet mot utnyttelse av sårbare mennesker i arbeidslivet og velferdssystemet. EØS-borgeren må kunne dokumentere eierskapet til sitt tildelte norske fødsels- eller d-nummer.

Utlendingsdirektoratet, Politidirektoratet og Skattedirektoratet har sett på alternativer for en sikrere og mer effektiv identitetsforvaltning overfor EØS-borgere i Norge, og har avgitt en felles rapport som er under oppfølging i Justis- og beredskapsdepartementet og Finansdepartementet.

Utstedelse av nasjonalt ID-kort til utenlandske statsborgere

Innføringen av nasjonalt ID-kort med og uten reiserett gir mulighet for å utvide ordningen til utenlandske statsborgere, herunder EØS-borgere, med arbeidsforhold eller annen tilknytning til Norge. Disse vil gjennomgå samme ID-kontroll som norske borgere som får utstedt pass eller nasjonalt ID-kort, og dermed også kunne registreres i grunnlagskategorien «unik». Justis- og beredskapsdepartementet arbeider med forslag til forskriftsbestemmelser om utenlandske statsborgeres rett til nasjonalt ID-kort.

For å gjøre det mulig for næringsliv og offentlige myndigheter å kontrollere ID-dokumenter som fremvises, skal det etter planen også etableres en taps- og verifikasjonstjeneste i 2021.

Etablering av grunnlagskategorien «unik» i Folkeregisteret

Ved utstedelse av pass og nasjonale ID-kort gjennomføres det biometriske sammenligningssøken. Det vil gi mulighet for å «låse» en persons identitetsnummer i Folkeregisteret til biometriske data, slik at man med stor grad av sikkerhet vil kunne si at én person kun opererer med én unik identitet i Norge. For å avdekke misbruk av identitet er det viktig at brukere av Folkeregisteret kan få bekreftet hvilket ID-nummer som er registrert med identitetsgrunnlaget «unik» i Folkeregisteret, og dermed har gjennomgått slik biometrisk kontroll. Det vil forebygge arbeidslivskriminalitet og annen økonomisk kriminalitet.

Etablering av status «unik» forutsetter at det gjennomføres biometriske sammenligningssøk mellom pass- og ID-kortregistrene og utlendingsregisteret i søknadsprosessen for pass og nasjonalt ID-kort. Arbeidet med å tilrettelegge for slike søk pågår.

Ansvar: Justis- og beredskapsdepartementet koordinerer

Internasjonalt samarbeid

Kriminalitet og useriøse arbeidsforhold er grenseoverskridende utfordringer. Det er derfor nødvendig med bredt internasjonalt samarbeid. Gjennom EØS-avtalen er Norge en del av et felles europeisk arbeidsmarked og felles reguleringer av arbeidsmobilitet. Regjeringen har tatt initiativ overfor EU for å styrke innsatsen mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet. Arbeidstilsynet gjennomfører nå et operativt samarbeid med arbeidstilsynene i land som sender mange arbeidstakere til Norge, blant annet ved hjelp av EØS-midlene. Også andre etater har et omfattende internasjonalt samarbeid. Aktiv bruk av internasjonale samarbeidsarenaer og nær kontakt med nabolandene er nødvendig for å bekjempe og forebygge arbeidslivskriminalitet over landegrensene.

Tiltak 41. Gjennomføre endringsdirektivet til utsendingsdirektivet i norsk rett

Endringer i utsendingsdirektivet ble vedtatt i et eget direktiv 28. juni 2018, med gjennomføringsfrist i EU 30. juli 2020. Utsendingsdirektivet regulerer hvilke av vertslandets (det land der arbeidet utføres) regler om lønns- og arbeidsvilkår som skal gjelde for arbeidstakere som sendes fra en medlemsstat til en annen i forbindelse med tjenesteytelser. Arbeids- og sosialdepartementet sendte i juni 2020 på høring forslag til endringer i

regelverket for å oppfylle statens forpliktelser etter endringsdirektivet. Endringsdirektivet er foreløpig ikke innlemmet i EØS-avtalen. Saken følges etter planen opp med nødvendige forskriftsendringer våren 2021.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet

Tiltak 42. Styrket samarbeid på europeisk nivå

Det er opprettet et europeisk arbeidsmarkedsbyrå (ELA) for å styrke samarbeidet mellom landene når det gjelder EU-regler om arbeidsmobilitet. Det tas sikte på at forordningen om ELA tas inn i EØS-avtalen. Etter dette eventuelt er vedtatt vil Norge kunne slutte seg til byrået og delta fullt ut i samarbeidet. Det tas sikte på at Arbeidstilsynet skal koordinere norske myndigheters deltakelse.

ELA representerer en mulighet for å styrke det europeiske samarbeidet mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet. I 2017 tok regjeringen et initiativ overfor EU-kommisjonen for å foreslå et styrket samarbeid med EU og de enkelte medlemslandene om innsatsen mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet, for eksempel med tiltak for å styrke samarbeidet mellom landenes myndigheter innen politi, skatt, trygd og arbeidstilsyn. Basert på norske erfaringer bør partene i arbeidslivet trekkes aktivt inn i et slikt arbeid.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet koordinerer

Tiltak 43. Forsterke det internasjonale samarbeidet mellom kontrollmyndigheter

Politiet og kontrollatene deltar på en rekke samarbeidsarenaer på nordisk, europeisk og globalt nivå (jf. boks). Et effektivt samarbeid bidrar til at kunnskap og erfaringer deles. Aktiv bruk av internasjonale samarbeidsarenaer og de kanaler som finnes for informasjonsutveksling på internasjonalt nivå er nødvendig for å forebygge og bekjempe grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet.

Finansiert av EØS-midlene gjennomføres det operative samarbeidstiltak mellom Arbeidstilsynet i Norge og flere av de sentraleuropeiske landene. Som del av dette er det igangsatt et eget tverretattlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen, som også omfatter Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten, der målet er å overføre Norge sine erfaringer med tverretattlig samarbeid til Litauen og også å utvikle et tverretattlig samarbeid om konkrete tilsynssaker. Basert på erfaringene fra dette prosjektet vil det bli vurdert å utvide et tverretattlig samarbeid med flere land. Arbeidstilsynet har deltatt i et EU-finansiert prosjekt sammen med de andre nordiske landene og de baltiske landene. Aktivitetene innebærer samarbeid om tilsyn og deling av god praksis.

Regjeringen vil styrke det internasjonale samarbeidet om kontroll av grensekryssende transport og arbeider for at regelverket på veitransportområdet utformes slik at det reduserer mulighetene for misbruk og svindel knyttet til sosiale rettigheter og trafikksikkerhet. Norske myndigheter følger blant annet opp arbeidet via Road Alliance, som er en sammenslutning av vesteuropeiske EU-land. Norske myndigheter vil videre arbeide for å styrke samhandlingen med kontrollmyndigheter i andre EU-land.

Ansvar: Arbeids- og sosialdepartementet, Samferdselsdepartementet og Utenriksdepartementet

Internasjonale samarbeidsarenaer

Politiet deltar blant annet i Interpol (Verdensomspennende politiorganisasjon med 192 medlemsland), Europol (EUs byrå for politisamarbeid) og Eurojust (påtalemyndighetenes samarbeidsorganisasjon i EU).

Gjennom Schengen-avtalen er Norge tilknyttet Schengen Informasjonssystem (SIS), et felles etterlysningsregister for hele Schengen-området som omfatter personer, dokumenter og objekter. Schengen-avtalen omfatter blant annet politisamarbeid mellom medlemslandene, med omfattende informasjonsutveksling. For øvrig deles informasjon i Schengen-området blant annet gjennom visumdatabasen Visa Information System (VIS).

Det er et tett samarbeid mellom politiet i de fem nordiske landene, med mange arbeidsgrupper som har ansvaret for samarbeid innenfor ulike tema. Politi Toll Norden (PTN) er et samarbeidsorgan for å bekjempe grenseoverskridende organisert kriminalitet. En del av dette samarbeidet består i at nordiske liaisonoffiserer (tjenestemenn- og kvinner fra politi- og tollmyndigheter fra de nordiske landene) utstasjoneres på ulike steder i verden, og skal være kontaktleddet mellom politiet i Norden og vertslandets myndigheter.

For øvrig nevnes følgende samarbeid:

Norge har utplassert liaisoner innenfor migrasjonsområdet på ulike steder i verden. Disse bistår også innenfor organisert og annen alvorlig kriminalitet ved behov.

Baltic Sea Regional Border Control Corporation (BSRBCC) er et samarbeid for å bekjempe organisert kriminalitet i Østersjøregionen. I tillegg samarbeides det om grensekontroll mellom landene rundt Østersjøen og i Norden, primært rettet mot sjøgrensen og den maritime virksomhet. BSRBCC samarbeider med EUs grensekontrollbyrå, Den europeiske grense- og kystvakt (Frontex).

Baltic Sea Task Force (BSTF) er et operativt samarbeid mellom politi, toll og grensemyndighetene i landene rundt Østersjøen og i Norden, og som består av de samme elleve landene som utgjør BSRBCC. Det er etablert etterretnings- og analyseteam som gir grunnlaget for felles operasjoner. BSTF samarbeider med organisasjoner som Europol, Interpol og EU-kommisjonen i form av møter og utveksling av informasjon.

Innenfor EØS-samarbeidet deltar Norge i et finansieringsprogram for å styrke politiet i Bulgaria, Romania og Litauen.

Norge har ratifisert Prüm-avtalen 1. desember 2020. Denne avtalen gir i noen grad politimyndighetene i de deltakende statene rett til å søke direkte i referansedata fra de nasjonale DNA- og fingeravtrykkregistre. Det gis også direkte søketilgang i de øvrige lands kjøretøyregistre.

Arbeids- og velferdsetaten deltar i nordisk kontrollsamarbeid. De nordiske trygdemyndighetene har satt ned en arbeidsgruppe for utveksling av informasjon og etablering og oppfølging av kontroller.

Etaten deltar i Network Group European Benefit Fraud, et samarbeidsorgan mellom de nasjonale trygdemyndighetene hvor det utveksles praktisk informasjon og erfaringer. Som del av EØS-avtalen deltar Arbeids- og velferdsetaten i europeisk samarbeid med trygdekoordinering og EESSI-prosjektet (elektronisk utveksling av meldinger mellom trygdemyndigheter innen EU/EØS-området). Det er også et omfattende europeisk samarbeid innen arbeidsformidling. Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for den europeiske jobbmobilitetsportalen EURES.

Arbeidstilsynet deltar i en rekke europeiske samarbeidsorganer på arbeidsmiljøområdet. Arbeidstilsynet vil ha det koordinerende ansvaret for norske myndigheters kontakt med det europeiske arbeidsmarkedsbyrået ELA. EUs plattform mot svart arbeid ble etablert i 2016.

Arbeidstilsynet representerer norske myndigheter og koordinerer oppfølgingen av dette samarbeidet med andre etater. Arbeidstilsynet har etablert samarbeidsavtaler med arbeidstilsynene i Estland, Latvia, Litauen, Polen, Bulgaria, og Romania. Finansiert av EØS-midlene gjennomføres det et operativt tilsynssamarbeid og tiltak for å fremme gjensidig læring og utveksling av informasjon med arbeidstilsynene i de baltiske landene, Bulgaria og Romania. Det gjennomføres målrettede informasjonstiltak overfor arbeidstakere fra disse landene med vekt på plikter og rettigheter når de jobber i Norge. Informasjonskampanjen Know Your Rights som gjennomføres i samarbeid med Estland, Litauen, Romania og Bulgaria, hadde oppstart i september 2020 (jf. tiltak 18). Målet med kampanjen er å nå fram til aktuelle målgrupper med relevant og lett forståelig informasjon på deres eget språk. Arbeidstilsynet har etablert en kontaktgruppe med hovedorganisasjonene i arbeidslivet for utveksling av informasjon og innspill i forbindelse med de ulike europeiske samarbeidstiltakene for å fremme ordnede forhold i arbeidslivet.

Statens vegvesen deltar i en rekke internasjonale samarbeidsorganisasjoner på vegtransportområdet. Corte er en slik sammenslutning av organisasjoner og veitransportmyndigheter som samarbeider om regelverksutvikling og håndhevingsspørsmål ved kontroll langs vei. Statens vegvesen deltar også i internasjonalt arbeid gjennom FNs økonomiske kommisjon for Europa (UNECE), herunder om AETR-avtalen, som regulerer kjøre- og hviletid og krav til fartsskriver i internasjonal transport utover EU/EØS. Statens vegvesen gjennomfører også fellesaksjoner hvor kontrollmyndigheter fra andre europeiske land er representert.

Skatteetaten leder et arbeid i OECD FTA som i 2017 resulterte i OECD-rapporten «Shining Light on the Shadow Economy» <https://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.htm>. Det er videreført et samarbeid vedrørende flere av anbefalingene i rapporten. Skatteetaten leder et arbeid der de deltakende landene skal se nærmere på effektmåling, deling av informasjon og etterretning og tverretattlig samarbeid. Skatteetaten leder også en Nordisk Agenda-gruppe som særskilt ser på arbeidslivskriminalitet og fiktiv fakturering i nettverk.

Skatteetaten leder arbeidet med utvikling og distribusjon av etterretning tilknyttet økonomisk kriminalitet innenfor fiskerinæringen i landene rundt Nord-Atlanteren. North Atlantic Fisheries Intelligence Group er et tverretattlig og overnasjonalt samarbeid fra OECDs arbeid mot skattekriminalitet. Samarbeidet har støtte fra Nordisk Ministerråd, Nærings- og fiskeridepartementet og 13 deltakerland.

Tolletaten deltar blant annet i World Customs Organisation (WCO), Europol -samarbeidet, Baltic Sea Task Force og Politi Toll Norden (PTN). Baltic Sea Task Force og Politi Toll Norden (PTN) er nærmere omtalt i politiets faktaboks. I tillegg kommer grensetollsamarbeidsavtalen med EU (Sverige og Finland).

Det er et spesielt tett samarbeid mellom tolletatene i de fem nordiske landene både på strategisk, taktisk og operativt nivå, og det foreligger en egen samarbeidsavtale om dette.

EØS-avtalens protokoll 11 dekker tollsamarbeid med alle EØS-land og Tolletaten har i tillegg bilaterale samarbeidsavtaler med 20 land. I dette samarbeidet inngår EUs etterforskningsorgan OLAF.

Norge har inngått samarbeidsavtale med Europol hvor Toll er oppført som kompetent myndighet på lik linje med politiet i samarbeidet mot alvorlige former for internasjonal kriminalitet.

Tolletaten i Norge har utplassert liaisoner ved Europol, i Berlin (PTN), i Malmö (bilateralt) og ved Kripos, og deler på bemanning av en post ved WCOs Regional Intelligence Liaison Office i Köln sammen med de nordiske tollmyndighetene. Norsk toll benytter seg av PTNs liaisonnettverk i hele verden.

Utgitt av:
Arbeids- og sosialdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 222 40 000

Forsidebilde: Colourbox
Publikasjonskode: A-0053 B
Trykk: Departementenes sikkerhets-
og serviceorganisasjon 02/2019 – opplag 200

